

HUMANETTEN

Nummer 33 Hösten 2014

INNEHÅLL:

Redaktören har ordet	3
Vasilis Papageorgiou , Platsernas eufori (Ur den dolda bloggen om sömnlöshet)	5
Eric Swane , Norsk forsøk på å gjøre Mekong til handelsvei for hundre år siden	14
Hans Hägerdal , Goter på drift. Reflektioner kring ett försvunnet monument	27

Om HumaNetten

HumaNetten tillkom hösten 1997 för att förverkliga ett av målen i den dåvarande humanistiska institutionen vid Högskolan i Växjö's ”Verksamhetsplan och kvalitetsprogram för läsåret 1997/98”, nämligen att göra texter producerade vid institutionen tillgängliga för en större läsekrets. Redan från början bestämdes att detta skulle bli en helt och hållet elektronisk tidskrift, med utgivning vår och höst, vilket idag betyder att HumaNetten är universitetssveriges äldsta elektroniska tidskrift! Alltsedan starten har HumaNetten, förutom artiklar i skilda ämnen, innehållit recensioner av nyutkommen litteratur en debattavdelning.

Från och med vårnumret 2013, utges HumaNetten av Fakulteten för konst och humaniora vid Linnéuniversitetet.

Bidrag till HumaNetten skickas som Word- eller RTF-dokument till redaktionen (se e-post nedan). Redaktionen förbehåller sig rätten att kvalitetsgranska och refusera insänt material.

© respektive författare. Det är tillåtet att kopiera och använda material ur HumaNetten för forskningsändamål om källan anges. För övriga ändamål kontakta respektive artikelförfattare.

HumaNettens redaktion utgörs för närvarande (2014) av: docent Hans Hägerdal, lektor Karin Eriksson, lektor Per Sivefors och lektor Gunilla Söderberg.

Webb: lnu.se/fakulteten-for-konst-och-humaniora/publikationer/humanetten

Kontakt med HumaNetten: Hans Hägerdal (hans.hagerdal@lnu.se) eller Börje Björkman (borje.bjorkman@lnu.se).

Postadress och telefon:

HumaNetten, c/o Hans Hägerdal, Fakulteten för konst och humaniora, Linnéuniversitetet, 351 95 VÄXJÖ

Tel 0772-28 80 00 (vx)

ISSN: 1403-2279

Redaktören har ordet

När detta skrivs har Linnéuniversitetet nästan fem år på nacken medan Fakulteten för konst och humaniora snart har fullgjort sitt andra år. Medan höstmörkret faller på och regnskurarna drar förbi kan vi glädjas åt att betydande forskningsmedel har kommit fakulteten till del. Anställda vid ämnena engelska och religionsvetenskap har framgångsrikt tillförsäkrat sig medel från Vetenskapsrådet för att beforska så spännande ämnen som sydafrikansk litteratur och sikhiska soldater under första världskriget. Vi hoppas få höra mer om allt detta i kommande nummer av *HumaNetten*.

Julnumret har denna gång en utpräglad internationell framtoning och berör ett klassiskt humanistiskt spektrum – litteratur, historia och konst. Litteraturvetaren och kulturskribenten, tillika förlagschefen för Atlantis, Peter Luthersson fyller 60 år den 9 december. Hans vän och kollega Vasilis Papageorgiou vid Institutionen för film och litteratur, annars känd som Thomas Tranströmers grekiske översättare, firar detta genom att dedicera en artikel till honom. Vi får bekanta oss med den tyske författaren Winfried Georg Sebalds (1944-2001) fascinerande tankevärld. Sebald profilerade sig under sitt korta jordeliv som en innovativ skriftställare och var rentav påtänkt för Nobelpriset.

Nästa bidrag tar oss än längre iväg. Eric Swane har skrivit en studie över sin anförvant Peter Hauffs äventyrliga bana i Franska Indokina. Det koloniala världssystem som var rådande från 1800-talet fram till åren närmast efter andra världskriget gav möjligheter för företagsamma personer även från länder utan egna kolonier. Hauffs karriär i Vietnam, Laos och Kambodja i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet visar att bosättare från Europa inte alltid höll sig till det klassiska mönstret av arrogant ”whiteness” – bland annat får vi veta att han lärde sig flytande vietnamesiska, klädde ut sig som kines och kunde ta sig in i miljöer som vanligen var stängda för européer.

Undertecknad står för det tredje och sista bidraget i detta nummer som för oss till ett par numera försvunna senantika kolonner som en gång prydde Konstantinopel, dagens Istanbul. I ett par gamla 1700-talsverk återfinns en serie kopparstick som visar ett triumftåg med ”barbariska” fångar som förs genom Konstantinopels gator tillsammans med krigsbyte, pådrivna av romerska soldater i paraduniform. Därmed öppnar sig ett antal spännande och svårbesvarade frågor. Hur trogna är kopparsticken i jämförelse den segerkolonn de påstås avbilda – antingen upprest av kejsar Theodosius eller hans son Arcadius? Och vad är det för händelse i folkvandringarnas turbulenta historia på 300- eller 400-talet som möjligtvis skildras i bildsviten?

HumaNetten är tillbaka med nya krafter nästa år framåt försommaren. Till dess önskar vi alla våra läsare en riktigt God Jul.

För redaktionsrådets räkning

Hans Hägerdal

Platsernas eufori (Ur den dolda bloggen om sömnlöshet)

Vasilis Papageorgiou

Sebald.

Illustration av Lo Snöfall.

Till Peter Luthersson

Boston, 24 november 2011.

”Den stora euforin att vara ensam” skulle kunna vara flanörens korta hälsning till Edgar Allan Poe som i sin berättelse ”The man of the crowd” citerar Jean de la Bruyères ord ”Ce grand malheur, de ne pouvoir être seul” (”Den stora olyckan att inte kunna vara ensam”). Men även titeln till dessa anteckningar, inspirerad (med hjälp av ett litet hopp i tankegången) av den amerikanske författaren, kunde ha varit ”W. G. Sebald, platsernas man.” Sebald djupt inne på de platser han skrev om, inte identifierad med dem och inte heller helt uppslukad av dem. Ett litet men distinkt avstånd skiljer flanören från den plats där han vandrar, ett avstånd som ett tunt moln som gör varje kontakt med det nya mjuk och vänlig, en nebulös formation som samtidigt är en klarhet, den som föder de självförkunnade mötena med det helt nya. Dessa mötens flöde i en ny stad, ett nytt landskap, är ofrånkomligen sammanflätat med platsernas, öppenhetens och den diskreta generositets eufori. Det är bejakelsens eufori, i vilken ontologin upplöses och skingrar sig som damm, medan negationerna och allt det onda som de har belamrat historien, minnet och människans medvetenhet med begränsas till en liten men alltid väl åskådliggjord vå i den obegränsade världen.

Cambridge, Mass., 27 mars 2012.

Denna förväntansfulla eufori på de platser (mörka, sorgsna, förstörda) som Sebalds ensamme berättare reser genom eller beskriver ("Le promeneur solitaire" är titeln på hans essä om Robert Walser i volymen *Logis in einem Landhaus*). Geografiska och historiska platser, ämnen som diskuteras i detalj och ämnen som avlöser varandra utan förvarning. Flanörens spontana riktningar i staden eller på landet. Något drar hans uppmärksamhet, något talar till hans intuition, något som kan definieras eller något helt obestämbar. Flanören går planlöst och med hjälp av det planlösa går han vilse samtidigt som han oavslutligen gör nya upptäckter. Framför allt går han. En dag sätter han igång någonstades och går någonvart. En dag sätter Sebalds läsare igång och vandrar in i författarens texter och i deras intertextualitet. Läsaren förkroppsligar en episk rörelse, följer fötternas funderingar, kroppens betraktelser i tid och rum. En förtrogen rörelse mitt i det euforiskt oförtrogna, det fyllda av lyckliga avvikelser, tillfälligheter och sammanträffanden. Här följer en allitterativ tillfällighet: titeln *Logis in einem Landhaus* (Walsers ord dessa som vi skulle kunna återge som "Logi på ett lantställe") fick mig att tänka på berättelsen "Landor's cottage" ("Landors lantställe"), där fantasin blandas med (auto)biografin. Ett landskap som jag en gång hade farit över, rymligheten i minnet av det. De första raderna i Poes lilla berättelse: "Under en fotvandring i somras genom ett eller två flodkorsade distrikter i New York..." Detta initiala löfte om äventyr, upptäckter och avslöjanden i så många av Sebalds texter också. Löftet om aktiv njutning, mottagandet av en självverkande generositet, skingrandet av jaget i en oändlig öppenhet. Och det ofördröjligen fördubblat av den första euforin då ett annat sätt att vandra avslöjas, som framkallar en annan känsla, ett annat intellekt och ett annorlunda förhållande till tiden. Huvudsakligen förfluten tid hos Sebald, minnenas arkiv ("Jag kan säga med ännu större säkerhet – och det är förknippat med berättarens melankoliska sinnelag – att de döda intresserar mig mer än de levande" ("Echoes from the past: A conversation with Piet de Moor", Jo Catling och Richard Hibbitt, *Saturn's moons: W. G. Sebald – A handbook*, 2011, s. 354). Övervägande närvarande tid hos Poe, den omedelbara erfarenheten. Intensiv inlevelse hos Poe, nykter distans hos Sebald. Båda bringar fram former av det okända och det oväntade. Vi kan väl då inte undra att vi i *Saturn's Moons* (s. 406) läser att Sebald i sitt bibliotek hade Poes bok *Tales of mystery and imagination*, den gamla utgåvan från 1912 dessutom – som från minnets avlagringar – från förlaget Dent (Everyman).

Cambridge, Mass., 29 mars 2012.

Sebalds berättare är vända mot det förflutna, besvikna på historien eller bergtagna av främst personliga händelser i den, såsom det framgår till exempel av den för berättaren skrämmande scenen i "den blå bussen" (*Svindlar. Känslor*, i W. G. Sebald, *Dikt, prosa, essä*. Övers. Ulrika Wallenström, 2011, s. 161. "Ja, denna specifika episod har faktiskt ägt rum som den beskrivs, och det är från den tiden som jag alltid har en av dessa små kameror i fickan", berättar Sebald i sitt samtal med Joseph Cuomo i boken *The emer-*

gence of memory: Conversations with W. G. Sebald, red. Lynne Sharon Schwartz, 2007, s. 116-117) med tvillingbröderna som såg ut som Kafka eller av berättarens fruktsamma relation till Jacques Austerlitz. Rundvandringarna i minnets landsändor precis som de i städer eller genom öppna landskap är aldrig passionerade till rusets grad, såsom Walter Benjamin tänker sig dem i sina anteckningar om flanören (i den första volymen av det ofullständiga, som en öppen stad, arbete om Paris på artonhundratalet, och även i den andra, *Das Passagen-Werk*, s. 1053), inte heller är de vittnen till förstörelsen som benjaminska änglar. Tvärtom utvärderar de den, beskriver dess resultat och bringar framförallt fram till ljuset dess gömda, glömda, förträngda märken. Det är kanske av den anledningen att Sebald undviker abstrakta tankar och analyser, det filosofiska sökandet och ifrågasättandet, jämförelser av begrepp, och istället föredrar beskrivningar och den ackumulativa presentationen av fakta. Mycket sällan är han intresserad av hur sanningen produceras, medan han alltid lockas av obestridda konstateranden om de fruktansvärda spår efter denna sannings misslyckanden i människans förhållande till världen. Han dokumenterar med precision och framlägger noggrant valda arkivsammanställningar. Hans horisontella berättelser har sällan vertikala skärningar. Berättarflödet avbryts inte av uppenbara ifrågasättanden. Det handlar dock om vidgande beskrivningar och bearbetade registreringar som talar genom tanken och till tanken, om tänkande detaljer av påtagliga förlopp i tid och rum, vilka utmanar tankeverksamheten. Det är omöjligt att vara en läsande flanör i Maurice Blanchots berättelser eftersom man där sjunker in i det vertikala framåtskridandet av hans tänkande. Sebald breder ut texter som städer och landskap, han skriver långa satser som innefattar många bisatser, tvärgator, stigar och gränder som avviker från huvudvägarna eller slingrar sig i deras periferi. Berättaren i "All'estero":

Hade man efteråt ritat in de vägar jag gått då skulle intrycket ha blivit att här hade någon på en på förhand given yta ideligen prövat nya passager och krumbukter bara för att ständigt återigen hamna vid randen av sitt förnuft, sin fantasi eller viljestyrka och tvingas vända om. (*Svindel. Känslor*, över. U. W., s. 125.)

Och så, i en stad eller ute på landsbygden vandrar och går flanören vilse i det som redan skapats och erbjudits. Han följer resultaten, avtrycken av andras tankar eller tanklöshet, absorberar och återger, och då och då och för en kort tid engagerar han sig i analysen av det han möter, begrundar allt som omger honom. Således kommer Sebalds få och korta, vertikala nedåt- (analytiska och begrundande) eller uppåtskärningar (intuitiva och hypotetiska) oförhappandes och fascinerar en mer än om man väntade på dem eller associativt anade dem. Flanören tänker inte under kringströvandets lopp. Om han gjorde det, hur skulle han kunna vara absorberande, hur skulle han kunna se vad som han möter utan att kollidera med träden på gatan, hur skulle han kunna visa sin kärlek till den plats som erbjuds honom?

Chichester, 5 oktober 2012.

Tänkande beskrivningar även i Sebalds längre dikter eller i de mycket korta (som de från 2001 i boken *For years now*, vilka beledsagar bilder av Tess Jaray) ger läsaren möjligheten att engagera sig i begreppsliga utvidgningar eller, på flanörens manér, lita på hans personliga förtecknande uppfattningsförmåga. I diktsamlingen *Über landet och vattnet (Über das Land und das Wasser, 2008, s. 39, som möjligen färdigställdes 1984)*, i dikten "Något i örat" (som talar om hjärtats död, den som är senare, genom aneurysm, fann honom i bilen nära Norwich) leder oss dessa beskrivningar fram till avgrundens dubbla varande:

Medan jag somnar
i soffan
hör jag på avstånd
gässen på radion
vassa näbben
för att läsa domen

Bladmögeln växer
i trädgården förlamningen
sprider sig
en lång rad
av minimala förskräckelser
jag känner blodet
under rötterna
av mina tänder

När jag vaknar
vinkar hjärtdöden
åt mig
från andra sidan
avgrunden

Kanske handlar det inte om avgrundens varande, kanske har avgrunden ett varande på ena sidan bara, den andra, medan dess varande på den här sidan förblir avgrundsdjupt, och därför upphäver det alla försök att tillskriva det bestämmande existentiella egenskaper. Vad är avgrunden och vad är dess andra sida? Kan det vara så att avgrundens andra sida inte alls är någon avgrund? Tvivelsutan närmar något konkret sig från andra sidan avgrunden, något definierbart och definitivt. Dödens hot. Ändå befinner poeten sig redan i en avgrund, där han nu upplever hur en negation sprider sig. Men skulle det handla om avgrunden utan denna negation, och som nu hotas av ytterligare en negation, en mer slutgiltig kanske? Har negationen från avgrundens andra sida redan trängt sig in medan poeten ligger och sover på denna sida, och hotar det som alltid för-existerat och

som, lik en för-ontologisk öppenhet, underminerar metafysikens fundament och varje övertygelse som grundar sig i den? Är denna negation närmandet från andra sidan av ett slut, och även av slutet som egenskap, struktur och våld? Och avgrunden på denna sida, självgenererad, hur skulle den själv kunna bevara sig utan negationen som i sin yttersta form leder till maktfullkomlighet? Sebald vill utplåna maktfullkomligheten, själva fascismen och allt som skulle kunna återkalla den: ”Jag vill uttradera fascismen ända ner till mitt namn. Jag använder endast initialerna på mina förnamn...” (*Saturn's moons*, s. 354). Han vill inte ha rötter. Och av denna anledning vill han inte tillhöra något land, någon stad eller by: ”Ju längre jag bor här [i England] desto mindre känner jag mig som hemma. I Tyskland tror man att jag är född där, men jag känner mig minst lika främmande där. Helst vill jag nog bo på ett hotell i Schweiz” (Maya Jaggi, ”Recovered memories”, *The Guardian*, 22-9-2001). Flanören som inte vill ta eller bli tagen i besittning. Flanörens hem är de platser han far över. När han inte befinner sig på dessa platser är hans hem deras minnen. Berättaren av tragiska konflikter från det omedelbara men även avlägsna förflutna, av deras resonans i nuet, deras spår i minnet och i naturen, vars melankoli framkallar hans tragiska medvetenhet, hans uppfattning av det tragiska, insikten som kanske någon gång, och tack vare den fasa som Sebald målar upp, inte kommer att leda oss till våldsamma sammandrabbningar igen. Flanören som minns med opåverkat minne för att smidigt kunna avlägsna sig från dess innehåll och lika smidigt återvända till det. Sebalds språk, dess stil – inspirerad främst av tyska författare från artonhundratalet, vilka gav mer vikt åt det berättande språkets autonomi snarare än dess analytiska styrka eller känslomässiga tyngd, (*Saturn's moons*, s. 369) – bevarar berättarens förnim-melseförmågor i en distanserad balans, odlar hans egenskap som en besökare som inte identifierar sig med tillståndet i världen han beskriver.

På tåget till Växjö, 24 april 2008.

En flock hjortar. Under våren 2008 läste jag Sebald på grekiska, i de värdefulla översättningarna av Giannis Kalifatidis och Ioanna Meitani. Sent på eftermiddagen i april 2008, från mitt fönster på vänstra sidan av tåget på spåret som förbinder Köpenhamn med Kalmar, i utkanten av en skog, bortom en grön äng mellan de små städerna Höör och Hässleholm, just när jag hade kommit fram till sidorna 192 och 193 av *Utvandrade* (s. 426 och 427 i den svenska översättningen) och hörde Max Aurach (som Sebald döpte om till Max Ferber i den engelska utgåvan) tala om våren 1945 i Manchester och om det ”blekgröna parklandskapet” som försvann i djupet av ”slätten”, där han ”en halvtimme efter” solnedgången såg ”en flock hjortar på väg in i natten”, såg jag en flock hjortar stå och titta mot tåget. Jag såg dem samma stund som jag läste om Aurachs hjortar. Öde och tillfällighet, Max Aurach. Hjortarna förseglade hans beslut att acceptera sitt öde och bli kvar i Manchester. Ett ögonblick av evighet och samtidigt ett ögonblick utanför tiden i förhållande till tidens gång som han noterade runt sig. Och samtidigt sammanfallet av tiden i rörelse med tiden i orörlighet och med själva ödet. Och just då mitt eget sammanträffande i det ögonblick som romanens verklighet flöt samman med min egen

verklighet. Och dessutom detta dubbla ögonblick av lycka. Är inte det som resenären som färdas genom landet på dessa delar av Europa ofta önskar sig, att få se en flock hjortar och uppleva en stunds frid som står för det korta avståndstagandet eller utträdet från tidens obevekligt strukturerade flöde? En bild med sorglösa hjortar, som samtidigt är ett ögonblick med sin egen tid. En på en gång episk och lyrisk scen som lätt kan skrämmas och upplösas av ett plötsligt ljud, av närvaron av något som inte harmonierar med den. Och därtill en melankolisk stund på grund av sin sällsynthet. Jag föreställde mig Max Aurach, men även Sebald själv, som en hjort, som en flock hjortar, som på distans begrundar förskräckelsen, förskräckelserna som människan har ålagt, det strukturerade flödets våld. Slumparna skapar villrådighet, försätter logos mekanismer i svårigheter och framkallar en egen logik. En logik utan logos, logos utan en logik. Sebald, som inte tror på Gud, kallar denna *logos utan logos* ”metafysik”:

När slående sammanträffanden inträffar har man alltid känslan att de måste betyda något. Men man vet inte vad. De är förmodligen fenomen som uppstår i livets utkant, där den så kallade verkliga världen kommer i kontakt med det metafysiska. Metafysiken är något om vilket man inte talar längre. Det anses vara löjligt, utan substans, meningslöst. Ändå är jag intresserad av metafysiska teman i ordets vidaste bemärkelse – och när jag säger det menar jag inte det i religiös mening, för det skulle vara mig främmande. Högst osannolika sammanträffanden, överlappanden med andra människors liv, saker som inte kan förklaras med ord förekommer under alla människors liv (*Saturn's moons*, s. 352).

Detta metafysiska tänkande utan sin religiösa dimension borde vi föreställa oss som ett tänkande utan logos styrande, befallande gester. Det tilldrar sig sådant som logos inte kontrollerar, som inte bestäms av en början och ett slut, och som ändå påverkar vårt förhållande till världen, det utvidgar det mot oväntade riktningar, nivåer och dimensioner. Fram kommer själva gåtfullheten, den oförklarliga inkongruensen mellan överraskande företeelser, händelser och samband. Det är platsen som formas av sammanträffandena, befryndad med, om inte densamma som, den som berättaren i *Austerlitz* beskriver (övers. U. W., s. 761):

Och när han [Austerlitz] nu hade träffat på mig här i baren på Great Eastern Hotel, där han aldrig i hela sitt liv hade satt sin fot förut, så ägde det, mot all statistisk sannolikhet, en häpnadsväckande, rentav tvingande inre logik.

Vi skulle kunna säga att Sebald, i likhet med Tomas Tranströmer till exempel, är en förmetafysisk, för-ontologisk författare eller en författare som övertänker rummet bortom metafysiken, de stunder som bryter det transcendentals koherens. Därför vill han, när han inte stöter på slumparna, provocera fram dem (*Saturn's moons*, s. 279). Han skulle föredra en värld som består av tillfälligheter bara, således skulle han vara fri från varje följdriktig konstruktion, en värld (kosmos) som ett ordnande (kosmetik), skapad av all-dimensionella, endogena, slumpartade harmoniseringar, ett herakleitiskt land, där vi hälsas av ”det obegripligt exakta trasset av strån i en tova torrt gräs” (Austerlitz, s. 818, övers. U. W.). I intervjun med Joseph Cuomo (s. 97) kallas och uppfattas naturligtvis vår rationella värld av Sebald som ”nonsensical” och får mening tack vare tillfälligheterna:

Jag tror att alla våra filosofiska system, alla våra religiösa system, alla våra konstruktioner, även de teknologiska, är byggda på det sättet, så att de har någon form av mening, vilken inte finns, som vi alla vet.

Det meningslösa, det som saknar logos, ger mening åt logos, det ologiska är anledningen att logos blir logisk, men inte som ett väsen som bestäms av översinnliga, systemiska regler, utan som en väv av oförutsedda innebörder. Det är väldigt intressant att fundera över faktumet att Sebald, trots att han förblev borta från det samtida dekonstruktionistiska tänkandet (han diskuterar det inte och kanske intresserar det honom inte), har mycket gemensamt med det. Jag anser till och med att han inte bara låter oss lämna bakom oss öppenheten såsom den diskuteras hos den sene Martin Heidegger, utan även nå längre än den ibland utmattande spänningen i de ifrågasättande (beroende av negationen, men med affirmationen som mål) utforskningarna hos Jacques Derrida.

Kreta, Heraklion, juli 2013.

Sebald skriver som en vandrare som med sina vandringar bejaktar själva vandrandets funktion som öppnar för honom rummet bortom orsakerna till katastrofer; det är en öppenhet där sanningen har försvunnit redan innan varje ögonblick har passerat, mitt i ett ständigt uppdagande och en ensamhet som just i den stunden är lika mycket hans som platsens han korsar. Två ensamheter öppnar sig för varandra. Och flanören följer sålunda två parallella episka färdvägar, den som platsen och dess historia erbjuder och den som han skapar själv. I Sebalds fall täcks hans personliga vandringsvägar av melankolins särskilda patina som de destruktiva mänskliga handlingarnas märken har skapat ("Vår existens som art är inte legitim. Vi har organiserat vårt samhälle på ett sätt som hotar att bränna oss själva." *Saturn's moons*, s. 351), men som samtidigt är euforins patina. Och detta beror på den bejakande kraft som denna kännedom döljer och som förvandlar honom till en annan form av liv, tar honom bortom den strukturerade tiden. Hans berättelser blir följaktligen inget annat än rader av ögonblicksbilder "för all evighet" eller försök att "skapa ytterst små reservoarer av tidlöshet" (*Saturn's moons*, s. 352 och 353). Den patina genom vilken Sebald gör sina observationer täcker utan att vidröra de platser han vandrar på, den är (med hjälp av Benjamins tankar igen) som en smidig balkong, en sorts Saturnus ring, som ger honom möjligheten att sväva över världen utan att tillhöra den och utan att tillägna sig den. Till denna patina ger den rörlige Sebald ett till synes orörligt djup med hjälp av betraktelser (i förväg eller efterhand) och forskning i arkiv, och undersökning av historiska och teoretiska källor, så att den initialt så personliga berättelsen får sin episka dimension och dokumentets karaktär. Han känner inte behovet av att dra slutsatser eller undervisa med hjälp av historien, såsom Konstantinos Kavafis gör. Istället påminner han oss om Thanasis Valtinos då han rekonstruerar en version av verkligheten. Men liksom Kavafis nu, och i motsats till Valtinos som registrerar med hjälp av en essäistisk, objektiv iakttagelseförmåga, låter Sebald sina ord genomdras av melankoli (som dock ofta är defaitistisk och nedslagen hos Kavafis, medan den är lugnt frälsande hos Sebald). I den engelska volymen *Campo Santo* (2005, s. 24), där

han talar om kyrkogårdar och döda människor på Korsika, uppsparar berättaren Sebald begravningskammare i olika delar av landet, såsom i ”en olivlund fylld av ljusets och skuggornas rörelser.” Tankarna vandrar till en dikt av Valtinos i volymen *Shismi fotos* (*Ljusspringa*, 2001, s. 67, översättning Vasilis Papageorgiou och Lo Snöfall). Vi läser i den om skuggan från olika träd, bland dem olivträdets:

Däremot är olivträdets skugga
ytterst tunn,
gjord av cikadornas ljud
och silade soldroppar.
Ett broderi på sommarens hud.

Och Valtinos berättare ändrar takt och ton för att avsluta med det pragmatiska konstaterandet som ger ännu större emfas åt finessen i hans ord:

Trots sin ålder har olivträdet aldrig betungat jorden.
En likartad skugga har johannesbrödträdet också.

Valtinos står dessutom stadigt på jorden och avlägsnar sig inte från sin berättelses kärna, medan Sebald svävar över händelserna och fjärrar sig för att sedan återvända till dem och ändra dem lite innan han fjärrar sig igen från plats till plats, från tid till tid, från minne till minne, utan att följa någon plan, utan bara sin intuition för stunden samt slumparnas nyckfullhet. Och han kunde vandra runt oupphörligt, om han så önskade, han kunde fortsätta sitt kringströvande tills han hade fallit ner livlös, något som, skulle man kunna förmoda, alla flanörer känner och tänker, och kanske drömmer om. Och Sebalds vandrande läsare befinner sig i samma dynamiska situation. Hon kan lämna en av hans texter halvläst för att fortsätta läsa någon annan av hans böcker, hon kan återvända till den halvlästa och hoppas att det finns ofantligt fler sådana, hänförd av ord som fjärrar sig från sina meningar och blir till en mångdimensionell materialitet, en öppen fysisk plats utanför tidens gränser, en avgrund utan sin negativa semantiska last.

Thessaloniki, 20 juli 2013.

Från den ena melankolin, den som framkallas av historiens och naturens negativa händelser, stiger Sebald upp i den andra, den som orsakas av den tragiska medvetenheten om avgrunden, över vilken vår värld är byggd. Denna andra melankoli är samtidigt en eufori emedan den öppnar vägen till en bejakande inställning till världen, befriar logos från metafysikens negation, från våldet och orsakerna till dess uppkomst. Men denna eufori bör inte uppfattas som lycksalighet. Inte heller bör vi uppfatta melankolin som depression. I sin intervju med Martin Doerry och Volker Hage, där han avslöjar sin rädsla för det melodramatiska (”Ich fürchte das Melodramatische”, *Der Spiegel*, 12-3-2001), är Sebald tydlig: ”Melankolin är något annat än depression. Medan depressionen gör det omöjligt att tänka och kontempera, tillåter melankolin – inte nödvändigtvis en

trevlig situation i sig – en att kontempera...” Om vi följer denna tankegång, kan vi säga att euforin, till skillnad från lycksaligheten, är en aktiv, skapande situation, en ändlös förståelse som inte låter minnet vila en stund. ”Det är klart tror jag”, förklarade Sebald kort före sin död, ”att de som inte har något minne har en mycket större chans att leva ett lyckligt liv” (Maya Jaggi, ”The last word”, *The Guardian*, 21-12-2001). Sammanflödet av melankolin och euforin tar den distanserade patinas form som svävar strax över de händelser och fenomen som Sebald går genom, som ”svävar en handsbredd över marken”. (Denna bild får vi av Sebald i *Svindel. Känslor*, övers. U. W., s. 199, och i *Saturnus ringar*, s. 658. Klädd i andra ord möter vi den i essän om Walser i Logis in einem Landhaus, 1998, s. 166, och i essän om Vladimir Nabokov i *Campo Santo*, s. 150 till exempel). I den molniga patinas och den kringsvävande avgrundens eufori (vi måste tveklöst någon gång hitta ett annat namn för avgrunden, ett som inte skrämmer och hotar, som ska kunna indikera den styrlösa oändligheten) vecklar världen (som kosmos) ut sig på ett slumpmässigt sätt så länge logos överger logos och avslöjar, medan den samtidigt njuter av den, ett arrangemang (en kosmetik) som vi, av andra skäl givetvis (och varför inte), kan identifiera i Jacques Austerlitz ord (övers. U. W., s. 791):

[...] men på sistone har jag också fått klart för mig varför en instans som går före eller står över min tankeförmåga och som tydligen med största förtänksamhet styr och ställer någonstans i min hjärna alltid har bevarat mig för min egen hemlighet och systematiskt hindrat mig från att dra de närmast till hands liggande slutsatserna och anställa mot dessa slutsatser svarande efterforskningar.

Vi befinner oss i rummet med sitt eget irrationella inre, där världen förblir öppen för att den är hermetiskt logosavvärjande, för att den inte låter logos strålar tränga in. Föremålen framträder här på det sätt som Austerlitz beskriver dem när han talar om mörkrummet och den fotografiska konsten (s. 818, övers. U. W.):

I huvudsak sysslade jag från första början med tingens form och slutenhet, ett trappträckes svängda linje, hålkälen på en stenportal, det obegripligt exakta trasslet av strån i en tova torrt gräs.

Sebalds texter har från sitt första ord samma egenskaper som sina inbäddade fotografier. De är inte beroende av förklaringar, av en angelägen meningsfullhet. De utvecklar en tidlöshet som vill överskrida både det onda och dess källor. Euforin i hans texter tar oss ut i ett ogrundat himlavalv som svävande avlägsnar sig samtidigt som den hänger kvar här omkring, den ställer oss i en kosmetik där Varat inte är något annat än en omätbar vävnad av opåtänkta harmoniseringar och disparata sammanflätningar. Alltid med våra handlingars tragiska mörker hack i häl på oss:

I varje fall upptog mig under tiden därefter både minnet av den sköna rörelsefriheten och minnet av den förlamande fasa som åtskilliga gånger hade gripit mig inför de spår av förstörelse som även i denna avsides belägna trakt gick långt tillbaka i det förflutna. (*Saturnus ringar*, övers. U. W., s. 497.)

Norsk forsøk på å gjøre Mekong til handelsvei for hundre år siden

Eric Swane

Like før Mekong-floden flyter fra Laos inn i Kampuchea, ligger det fire tusen små og store øyer i elveløpet. På øya Don Khone finnes det noen historiske minnesmerker. Ny- lig ble ruinene av et lite jernbaneanlegg restaurert og gjort tilgjengelig for turister. Åtte informasjonstavler forteller de besøkende om stedets historie.

En av tavlene har tittelen ”Conquering Khone Falls” på den engelske halvparten. Plakaten er viet nordmannen Peter Hauff og den bragden han gjorde her, som ingen andre har klart før eller siden. Han fikk buksert sitt vesle dampskip opp forbi elvestrykene mellom øyene og det til tross for makthavernes motstand.

Bild 1. Informasjonstavle nr 8 på Khone [Don Khone]

En lite påktet historie fram i lyset

Jean-Michel Strobino, som hadde forsket på og skrevet om den vesle jernbanelinjen på Khone [Strobino 1997], fikk oppdraget med å utforme tavlene [Don Khone]. Det var under arbeidet med dem at Strobino ble oppmerksom på Peter Hauff sine ferder på Mekong. Strobino ble så fascinert at han i tillegg til å tilegne en av tavlene til Hauff skrev en biografi om han nylig [Strobino 2013].

Hauff sin historie ble først offentlig kjent da hans barnebarn Fleur Brofos Asmussen utga boka *Lao Roots* i 1997 [Asmussen]. Forfatteren beskriver sin egen spesielle fami-

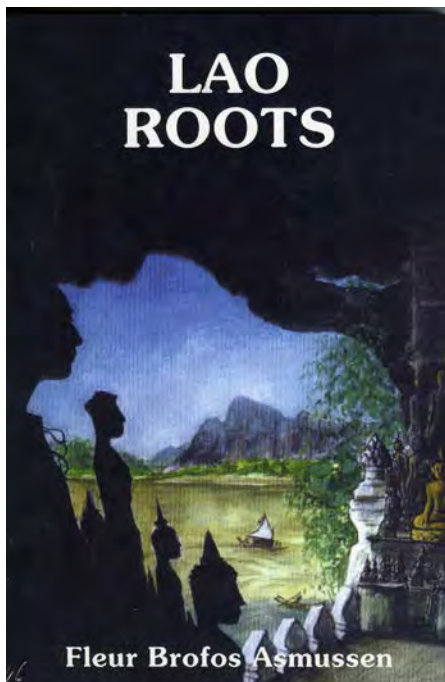

Bild 2. *Lao Roots*
av Fleur Brofos Asmussen.

liebakgrunn, og den siste halvparten av boka er viet Hauffs historie. Hun har basert seg på dokumentene Hauff etterlot seg samt noe fra hans handelspartner Hans Rudolf Fäesch [Fäesch].

Da Hauff på 1930-tallet hadde flyttet tilbake til Europa, tok han fram sine gamle notater og dagboksopptegnelser og begynte å skrive en samlet beretning om sine opplevelser og observasjoner. Han prøvde i 1936 å få utgitt en bok med tittelen *Mekong: en norsk handelsmanns erfaringer i Indokina*. Men forlaget han hadde kontakt med mente det ikke var interesse for stoff fra så fremmede steder. Det er her fristende å legge til at heller ikke Asmussen i vår egen tid fikk det lett og måtte langt avgårde for å få publisert historien.

Hauff etterlot seg et manuskript på seksti tett maskinskrevne sider, delvis på fransk og delvis på engelsk, som nok dannet grunnlaget for bokprosjektet hans.

Det beskriver folk og levesett, men først og fremst reiser fulle av dramatik og spenning. Ingrediensene smaker litt av film: vakker natur, ukjent og veiløst land, fremmede folk og kulturer, overvinning av tilsynelatende uoverkommelige hindringer, ukelange intense rafting-turer, skuddvekslinger med røvere, kamp mot konkurrenter, sykdom og dødsfall.

Det er bare romantikk og sex som mangler, men det fantes nok. Dagbøkene hans ble brent rett etter hans død, angivelig fordi de avslørte hans kvinnehistorier, som de etterlatte ikke ønsket å forholde seg til. Det er synd, for dagbøkene ville, helt generelt, ha formidlet hans umiddelbare inntrykk og reaksjoner dag for dag.

Hauff sendte sine to døtre født henholdsvis i Vietnam og i Laos til Europa og sørget for å gi dem god vestlig utdanning. De to etterkommer-familiene her vest pleier regelmessig kontakt med sine slektninger i Sørøst-Asia. Selv om Hauff har monopol på sin egen historie, virker det ikke som at han i beretningene sine prøver å gjøre seg til helt. Han virker oppriktig glad i folk han møter og takknemlig for det han opplevde. Navn på steder, personer, firmaer og annet stemmer med andre kilder. De to handelspartnernes personlige fotografier gir beretningene liv og troverdighet.

Strobino sin biografi om Hauff [Strobino] konsentrerer seg om få fram hele Hauffs livsløp, i hovedsak basert på det samme materialet, men støttet og krydret med en og annen ny opplysning funnet andre steder. Den gjorde historien tilgjengelig for det fransktalende publikumet. Med det følgende gjøres historien ytterligere tilgjengelig, nå på norsk. Artikkelen gir et sammendrag av Hauffs forhold til Mekong og hans bestrebelser med å gjøre den til en lukrativ handelsvei.

En kartskisse som gir oversikt over nedre del av Mekong og en del av stedene som omtales i denne artikkelen, er lagt til for oppslag sist foran referansene.

Gled rett inn i det fremmede miljøet

Peter Michael Vosgraf Hauff ble født i 1873 i Arendal, den gangen et viktig maritimt senter, spesialisert i skipsbygging og trelasthandel. Faren var skipper på langfart, men ble etterhvert havariagent i London og flyttet med familien dit. Hauff vokste opp med et vell av beretninger fra eksotiske strøk, og i London fikk han handelsutdannelse. Det var nok sterk motivasjon som fikk han til å ta rutebåten fra Marseille til Saigon knapt tjue år gammel.

Få dager etter ankomsten i Saigon begynte han å arbeide i et handelshus, og viste med en gang stor evne til å komme seg framover. Han skaffet seg raskt kontakter og venner, samtidig som han gikk i gang med å lære seg lokale språk. Det var et mylder av folkeslag og språk representert i byen. Primært lærte han seg landets hovedspråk, vietnamesisk, men innså snart at malayisk, takket være sin enkelhet og tydelighet, var språket som var gjengs å bruke innen handel. Derfor begynte han med å lære seg de få hundre malayiske ordene han trengte for å klare seg rent praktisk.

Bild 3. Peter Hauff.

om og søke kontakt med alle slags folk. For å komme inn på vanlige mennesker, benyttet han helst de enkleste befordringsmidlene. Etter tre år i landet behersket han vietnamesisk så godt at han kunne gli naturlig inn i grupper av lokale folk, noe som ikke bare var hyggelig og praktisk, men også ga han prestisje.

Hauff skrev en god del om folkeslag og levevis, tradisjoner og religionsutøvelse, båtliv og fiske, matvaner og jordbruk, for å nevne noen sentrale temaer. Han beskrivelser er konsise og lite utmalende. Han er stort sett respektfull, men unngår ikke, ved minst en anledning, å karakterisere folks oppførsel som barnslig. Det var vanlig blant hvite i

Den dyktige kollegaen hans, A-Koun, halvt kineser og halvt vietnameser, var hans læremester. Han tok med seg Hauff til Cholon, den kinesiske byen i nærheten av Saigon. Få måneder etter ankomst kunne Hauff, ved å kle seg ut som kineser, med hatt som skjulte hårfargen sin, og ved å presentere seg som Peking-kineser som ikke behersket kantonsk men kun malayisk, klarte å bli med inn på klubber som ikke var åpne for hvite. Dette viser at han var lærenem og hadde en bemerkelsesverdig evne til å tilpasse seg til omgivelsene.

Hauff var representativ for en del europeiske eventyrere på den tiden, genuint interessert i alt han så og hørte. Han elsket å reise, se seg

kolonitida, men vi vet ikke hvordan Hauff oppførte seg. Vi har bare hans egne ord, og han virket glad i mennesker.

Mekong lokket på de moderne menn

Hauff ble raskt lei av å bo på hotell i byen og bygget seg en liten hytte i Choquan, ved kanalen mellom Saigon og Cholon. Han var tiltrukket av vann og fikk bygd seg en seildukskano og fartet mye omkring. Elver og kanaler var ikke bare ferdselsårer, en stor andel av befolkningen bodde hele livet ombord på sine båter. Hauff ble fortrolig med dette miljøet og beveget seg stadig lenger vekk, antakelig helt inn i det enorme deltaområdet til Mekong-floden. Mekong betyr ”vannenes mor” og den er den tiende største elven i verden når det gjelder transportert vannmengde. Den har sin kilde i Tibet, og der har den over halve lengden sin, før den skjærer gjennom den Sørøstasiatiske halvøya. Hauff følte nok tidlig en sterk dragning mot denne veien inn i det mer ukjente.

Bild 4. Postkort [Cartes] fra den aktuelle tidsperioden og gir et inntrykk av deler av båtlivet på Mekong.

Det var så vidt gått tretti år siden at franskmannen Garnier hadde ledet en to års ekspedisjon som ble den første til å følge Mekong fra utløpet og inn i Kina [Garnier]. Det var bare gått fem år siden staten Laos var blitt grunnlagt som fransk koloni. På samme tid hadde et fransk selskap opprettet noen båtruter på Mekong, og kartlegging og merking av elveleiet, samt utbygging av et telegrafnett, pågikk. Gode kommunikasjoner var viktige for å kunne opprettholde en koloni, og franskmennene så for seg Mekong som en kommersielt viktig ferdselsåre, ikke minst som en hovedvei til det indre Kina.

Garnier hadde blitt skuffet over det han oppdaget og beskrev elveløpet i detalj i sin bok. Det fantes betydelige strekninger der elva fløt bred og rolig og innbød til moderne skipsfart. Men dessverre var disse avbrutt av fem vanskelige områder preget av stryk og fosser eller av trange og dype slukter der vannstrømmen bygde seg rask og sterk og dannet farlige strømvirvler. Framkommeligheten var sesongavhengig, bestemt av nedbør og issmelting langs hele elva oppstrøms.

På disse strekningene kunne en bare bruke kanoer (piroger, hultrebåter) eller solide flåter, og en måtte padle, stake, hale, slepe og bære disse og deres last forbi hindringene. Tilfeldige steinblokker og trær flytende rett under overflaten var lumske.

Drømmen om å la moderne skip gå uavbrutt langs elva måtte oppgis, men det ble utviklet et transportsystem fra kysten og inn i Laos. Da rutebåttilbudet var på sitt beste i 1930-årene, var reisetiden fra Saigon til Luang Phrabāng stipulert til trettisju dager, noen dager mer enn til Marseille. Da måtte passasjerene skifte fartøy sju eller åtte ganger underveis. Alle omlastingene gjorde at fraktgods trengte langt mer tid på å nå fram. På strekningen på drøye 2600 kilometer er fallet på under to hundre meter, og det er ikke stort i gjennomsnitt.

Satset på Mekong som handelsvei.

I april 1898 startet Hauff sin personlige utforskning av Mekong. Hva tanken med reisen var, vet vi ikke sikkert. En stor trang kan simpelthen ha bygd seg opp i løpet av fire år i Saigon. Reiste han for fornøyelsens skyld, eller var trangten til forandring begynt å murre? Han må ha hatt hørt en del om forholdene både på elva og i området innenfor, og det lokket tydeligvis mer enn det skremte.

Båtturen til Phnom Penh og videre til Kratié var og er som en sjøreise å betrakte. Videre var elva grunn, og Hauff reiste alene på en stor kano med et mannskap på elleve laotiske menn. Hauff likte dette folkets væremåte og hygget seg på turen. De forserte Sâmbor-fallene, og der strømmen var sterk, måtte båtene møysommelig stakes meter for meter, og der det var dypt, trekkes etter trærne. Hauff overnattet på bunnen av båten, men sier ikke hvor mange netter det ble. Ved Stung Treng, femti kilometer før dagens grense til Laos, gikk Hauff ombord i en liten damper, som gjorde sin etappe unna på seks timer.

Han ankom Khone-området, tradisjonelt kalt Si Phan Don, laotisk for ”fire tusen øyer”. Her favner Mekong bredt, deler seg i utallige løp, alle med stryk eller fosser. Her ligger den største hindringen for ferdsel på Mekong, og i årene forut for Hauffs ankomst var det gjort mange og tildels heltmodige forsøk på å finne en farbar vei gjennom labyrinthen. Hauff og andre passasjerer ble befordret over øya på en sju kilometer lang jernbane, bygd av franske myndigheter få år tidligere for å bringe to kanonbåter forbi og inn i Laos. Han gikk ombord i en ny damper og var framme samme kveld i Không, den gangen administrasjonssenter for Sør-Laos.

Han reiste en dagsreise til oppover til rutebåtens endepunkt, tvers over for dagens Pax-sé. Der ble han værende ombord for umiddelbart å bli med nedstrøms. Dette vendepunktet for jomfruturen hans ble også et vendepunkt i livet hans. Han hadde konstatert at regionen var rik på ressurser, og at det fantes flere typer råvarer han kunne kjøpe opp for eksport. Lokalbefolkningen var relativt ubemidlet, men det burde være marked for billige industrivarer. Det fantes noe handelsvirksomhet, drevet av kinesere, med transport gjennom Thailand. Hauff mente Laos hadde en lysende framtid og ønsket å være med på den forventede utviklingen. Han hadde gode relasjoner til franske myndighetspersoner,

og kolonimakten oppmuntret til slik økonomisk aktivitet. Hauff bestemte seg for å bli den første hvite handelsmann i Laos, basert på Mekong som transportvei, for eksport og import over Saigon.

Europeiske handelspionérer i Vientiane

Hauff og hans nye partner Fäesch forlot Saigon 4. desember 1898 med Vientiane i Laos som mål. De hadde med seg to hundre og femti kasser og baller med utstyr og materialer samt varer for salg. De reiste stort sett på samme måte som tidligere, men denne gangen trengtes sju kanoer med mannskap. Underveis måtte de forsere den vanskelige strekningen ved Khemarat, midt mellom Paxsē og Savannakhēt. De møtte masse hyggelige mennesker, og franskmenn inviterte dem til gode måltider. De var framme etter tre og halv måned, men da hadde de hatt opphold og avstikkere underveis og fått prøvd ut markedet for varene sine.

Bild 5. Kong Mongkut og prins Chulailongkorn.

Et lite sverd som er i familiens eie, er et minne fra denne turen. Hauff og Fäesch tok en avstikker inn i Thailand. De gikk til fots åtti kilometers opp langs side-elva Moun til Oubon. Der ble de tatt i mot av den lokale guvernøren, visekongen Sadet Khrom Kun San Rasit, og han skjenket Hauff sverdet. Han var bror av kongen, Chulailongkorn, gjerne kalt den store, fordi han reformerte Thailand til en moderne stat.

Mens det fins masse skrevet om Chulailongkorn, er det lite å finne om hans bror guvernøren. Det er kanskje ikke så merkelig, for deres far, kong Mongkut, hadde 82 barn og 39 koner, for ikke å snakke om et harem på ni tusen kvinner.

En engelsk kvinne som Mongkut ansatte for å besørge barnas utdanning, skrev flere bøker som skildret hoffmiljøet. Det ble grunnlaget for den store Broadway-musikalen ”The King and I”, som også fins i flere filmversjoner. Det kan tenkes at guvernøren som Hauff traff, figurerer i en birolle i stykket.

Det var først da de kom til øvre Laos og Vientiane, der folk var noe rikere, at de fikk suksess med varene sine, spesielt hos kvinnene. I løpet av de neste to år fikk de bygd seg en kombinert butikk og bolig og et lagerhus. De fikk enda en partner, og de tre byttet om på å reise i hele området, opp til Luang Phrabāng, vurdere forholdene og verve innkjøpsagenter.

Utfordret kolonimaktens rutebåtmonopol.

Under avstikkeren til Thailand fikk de første erfaringene med hva frakting av varer innebar. Ryktene om deres oppkjøp av huder spredte seg raskt blant de lokale, og snart hadde de samlet åtte tonn. Da måtte de leie to store bemannede kanoer for å bringe varene tilbake ned Moun-elva til Mekong. Underveis ble de først angrepet av banditter, og siden tvunget til å losse og bære alt forbi en foss de ikke var forberedt på. De kom seg til rutebåtens stoppested og sendte varene nedover med den.

Etter få måneder i Vientiane innså de at rutebåten ikke hadde kapasitet til vareforsendelsene deres og at de måtte besørge transporten selv. Hauff fikk hogd masse bambus og bygde med det en stor flåte han døpte "Hoppy". Den ble lastet opp med førti tonn varer, og med et mannskap på fjorten mann og noen ekstra kanoer reiste Hauff på tampen av juni 1899 nedover Mekong.

Bild 6. Gaven, et Thai kortsverd. Bladet er omlag 30 cm langt.

I sin beretning om denne friske rafting-turen sier Hauff at de kom fram til Khone uten større uhell, men det skjedde unektelig en del dramatik underveis. Godset ble derfra videresendt med rutebåten, mennene ble sendt opp igjen med båtene, og Hauff tok seg en velfortjent ferie for å restituere seg etter skader og feilernæring ombord. Kanskje var det da tanken om å løpe linen helt ut, og få seg sitt eget dampskip, ble unnfanget.

Hauff hadde en bror i London som var ingeniør. Ingeniøren fant den rette konstruktør til å bygge en mindre dampbåt egnet for forholdene på Mekong. Den ble femtito fot lang, kunne laste tretti tonn og gjøre tolv knop. Den ble sendt via Marseille i løse deler, men da ruteskipet ble rekvirert til troppettransport, ankom byggesettet Saigon seint i 1902, to måneder etter planen og etter at regntiden var slutt.

Hauff, som aldri hadde sett en teknisk tegning, klarte å få satt sammen båt og maskin. Fjorten dager etter ankomst ble den vesle damperen sjøsatt og døpt "Si-Thanh" (et mannsnavn). De reiste umiddelbart mot Phnom-Penh og videre til Kratié. Hauff skriver om diverse problemer på denne etappen, men damperen klarte tydeligvis å forsere strykene ovenfor med glans.

Ved Khone hadde Hauff regnet med å få fraktet damperen sin forbi det uframkommelige partiet på jernbanestumpen nevnt tidligere. Men den var nå overtatt av båtruteselskapet, og de ønsket ikke konkurrenten velkommen og krevde derfor en uforholdsmessig høy pris for å befordre båten. Da besluttet Hauff seg for å få båten forbi selv, koste hva koste ville.

Vannstanden sank stadig, så de måtte skynde seg med forberedelser. Så fyrte de dampmaskinen hardt, og ved hjelp av propeller, vinsjer, oppfinnsomhet og iherdighet, kunne de etter fem døgn seile inn foran kontorene på oversiden og blåse i fløyta. Dette vakte stor oppsikt, for mange hadde før jernbanen kom, prøvd det samme. Dette er, her nøkternt kort fortalt, bragden som Hauff nå er belønnet med egen informasjonstavle på Khone.

Vannstanden hadde da sunket så mye at ruten videre ikke var farbar. Da innså også Hauff at Mekong aldri kunne bli noen pålitelig helårs transportvei, og han bestemte seg for å selge "Si-Thanh". Det såkalte "De hellige menns opprør" i Thailand spredte seg til Laos. Båtruten videre var innstilt, så Hauff måtte ta beina fatt gjennom jungelen langs telegraflinjen, enda en kraftanstrengelse. Da han kom hjem, fant han Fäesch alvorlig dysenteri-syk, og opprøret hadde skapt lovløshet og kaos. Mange av underleverandørene var døde eller hadde flyktet, og utbetalinger av forskudd for varer var tapt. Det roet seg imidlertid snart, i alle fall lokalt, og hverdagen kom tilbake.

Hauff hired a Cambodian pilot for the Don Khone voyage, where the French railway would transport *Si-thanh*. However, *Messageries Fluviales*, which controlled the island's railway, wanted an "impossible price", and refused to sell him oil or firewood. Hauff declined the exorbitant offer, though he knew about the failed attempts to navigate the falls.

Undaunted, he headed to nearby Don Sadam, where an elder suggested he try Hou Sadam Channel, which separated Don Sadam and Don Phapheng islands. With the river level starting to recede, Hauff had little time. He ordered his men to buy coconut oil for lubricant and collect dry wood.

They departed the next morning, and fought a strong current, relying on tying ropes to trees to progress one mile. Tree chopping and an anchor chain and winch shortened the second day to some 150 meters. An easy Day 3 preceded a stretch of shallow water that required building a dam of trees behind the boat to move ahead.

Hauff, his crew, and *Si-thanh* arrived in North Don Khone on their fifth day, and received a hero's welcome at the French government shop. Hauff had accomplished the impossible.

Bild 7. Panelteksten om selve forseringen av Mekong ved Khone [Don Khone].

Unik og omfattende tømmerfløting

I 1903 fikk Hauff uventet en forespørsel om han kunne påta seg oppgaven å føre et parti teak fra Luang Phrabāng ned til kysten. Jobben var godt betalt og inntekten ville komme godt med slik økonomien var. Tolv hundre stokker med lengde opptil femtifem fot og diameter opptil fire fot ble samlet i flåter. Hauff var så vidt i gang da han fikk telegram om at Fäesch var død, og da han senere passerte Vientiane, fikk han konstatert at alt de eide, inklusive hans egne personlige eiendeler, var solgt på auksjon. Da var det fint å ha en jobb å leve av og konsentrere seg om.

Første etappe gikk uten større uhell, men var et blodslit. Sammenbindingen av flåtene krevde kontinuerlig vedlikehold, antall og størrelse på flåtene måtte stadig tilpasses elvas beskaffenhet, og fortøyningen av dem hver kveld var arbeidskrevende. Ved Khone ble det pause i påvente av neste regntid, og Hauff fikk et halvt års tiltrengt hvile i Saigon.

Bild 8. Med 425 teakstokker i rolig farvann ved Kratié. Hauff stående på båtripa lengst til høyre.

På andre etappe i 1904 fikk Hauff med seg den laotisk-talende franskmannen Guy Cheminaud som nestkommanderende, og det var sikkert bra, tatt i betraktning alt som skjedde. Delta-området med sine brede elveløp, labyrintaktige kanalsystem og uforutsigelige strømmer bød absolutt på utfordringer.

Det hele må ha tatt godt over et år. Gjennomføringen vitnet om stor standhaftighet, men dette banet ikke noen anvendbar vei for tømmerfrakt fra det indre. Verdien av teak var muligens så høy, og arbeidskraften så billig, at foretaket ble lønnsomt, men det kostet også menneskelig liv, skade på eiendom og for lokalsamfunnene masseslagsmål og trafikk-problemer.

Ble nesten konform handelsmann

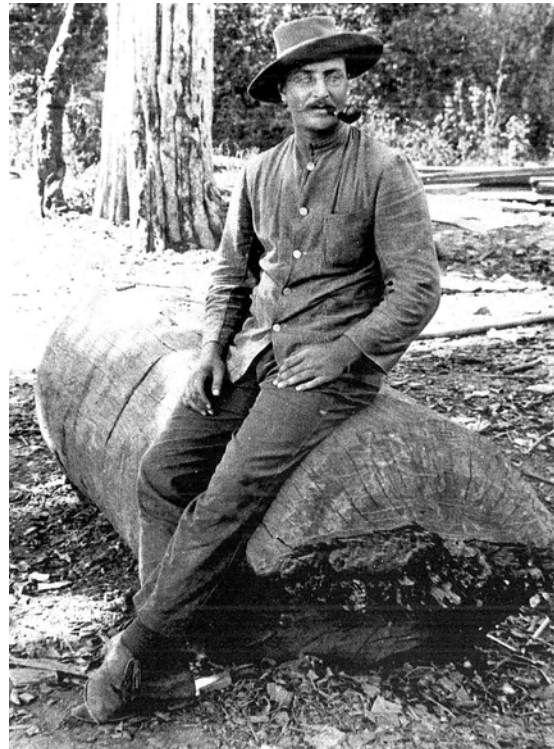
Handelen i regionen blomstret aldri slik Hauff håpet. ”De hellige menns opprør” angikk ikke Laos eller kolonimakten direkte, men spredte en ustabilitet som vedvarte til 1910, da lederen døde. Deretter fulgte mer uro da kommunistoppør og stridigheter omkring opiumshandel brøt ut. Etterhvert fikk kinesere og vietnamesere utviklet jordbruk og handel, men transporten ut i verden gikk over Thailand, den raskeste og letteste veien, spesielt da jernbanenettet der nådde Mekong på slutten av 1920-tallet.

I kappløpet om kolonier på siste halvdel av 1800-tallet, og etter å ha blitt ydmyket i krigene mot Tyskland, hadde Frankrike så seint som i 1893 annektert det som skulle bli Laos. Men dette tynt befolkede og avsondrede området var og forble en bakevje. Mekong var egnet verken til å forbinde landet med resten av det franske Indokina, eller bli en lukrativ vei til Kina. Franske myndigheter spanderte aldri ressurser på å utvikle området, for eksempel ved å bygge et slusesystem i Mekong, men satset heller på veier. Allerede på 1930-tallet fikk Vientiane helårs veiforbindelse til Saigon.

Slik sett var det neppe noen grunn for Hauff å gjenoppta handelsvirksomheten sin der. Spørsmålet er om virksomhetens hans var dømt til å mislykkes uansett. Ville, selv uten sykdom, opprør og motarbeidelse av båttruteselskapet Mekong aldri ha blitt noen kommersielt lønnsom transportvei? Slike konklusjoner stod i hvert fall å lese i litteraturen allerede fra 1870-årene, spesielt den engelske, der franskmennenes framstøt i det indre Indokina nærmest ble gjort til latter.

Det hadde vært interessant å vite hvordan Hauff selv, den gangen, vurderte dette. Ut i fra hans beretninger kan det virke som at han og partnerne tjente godt i perioden før de ytre begivenhetene ødela for dem. Det kan synes som at marginene var mer enn gode nok til å kompensere for den tunge og dyre transportruten og den risikoen de visste de løp ved å operere så langt fra allfarvei. Det fins ingen oversikt over den økonomiske virkeligheten bak foretakendet, hvordan de finansierte det hele, hvor stort det reelle overskuddet ble og om andre enn dem selv til slutt tapte innsatsen sin.

Hauff hadde mistet alt i Laos, bortsett fra den familien han hadde stiftet der. Begge partnerne hans hadde mistet livet, og han selv hadde vært svært syk ved flere anledninger. Disse årene har hatt stor betydning og formet han som voksen mann. Det ble den ypperste dannelsesreise, som unge mennesker anbefales å ta seg i dag, men av et kaliber som selv de dristigste backpackere i dag kan drømme om.

Bild 9. Hauff under tømmerfløtingen.

Hauff la seg snart i konformitetens fold, giftet seg med en norsk kvinne, dannet familie etter vestlige normer, satset på et forutsigbart utkomme og var i de følgende to tiår en dannet borger av Saigon. Men han sluttet aldri med å utfordre seg selv med ulike typer handelsprosjekter. Da han senere flyttet til Sør-Frankrike, etablerte han en elektrobutikk, som vokste til en butikkjede, men nok en gang tapte han alt, denne gangen på grunn av den andre verdenskrigen.

Bild 10. Parti fra Prah-Khan.

Kunne nok fortalt så mye mer

Hauff fortsatte å reise omkring i Indokina, noe som handlemann, men etterhvert kanskje mer som turist. Han ble spesielt betatt av det store og nå berømte tempelkomplekset Angkor Wat, som han besøkte fire ganger.

I 1923 utga Hauff en liten roman på norsk med denne tittelen *Drømmen i Prah-Khan* [Michael]. *Preăh Khăn* betyr "kongelig sverd" på Khmer-språket og er et tempel bygd i det tolvte århundret, på utkanten av Angkor. Boka ble ingen bestselger og framstår i alle fall i dag som banal. Det er en rett-fram, tør vi si romantisk, fortelling med innskutte dikt. En del av stoffet har Hauff åpenbart hentet fra sine egne opplevelser i Sørøst-Asia, så i utgangspunktet har det interesse å se nærmere på boka.

Den første tredjedelen av boka beskriver hovedperson Lars sitt liv i Norge og de unge damer som har vekket hans interesse. Lars får kontorjobb i et handelshus i Liverpool, men han vil helst komme seg ut og får etterhvert oppdraget med å fløte et stort parti tømmer ned langs elva Mekong. Underveis besøker Lars det store ruinområdet Angkor Wat, siden også ruinene av templet Prah-Kahn, der han sovner og får en drøm. Når han er

tilbake i Norge, får han en av nevnte damer, som forærer han en pyntenål med innskrift av ”forstaaelige ord for alle tre i belysning av drømmen i Prah-Kahn”. Der slutter boka.

Boka er like fengslende som sammendraget ovenfor. Hauff skusler bort anledningen til å skildre eksotiske miljøer og til å legge inn spennende historier. Tømmerfløtingen til Lars ofres en halv sides nøkternt referat. Hauffs egen bragd med å bringe et stort parti teak 2600 kilometer ned Mekong, som i ettertid er den som står igjen etter han i de lokale historiebøkene, kunne vært gjort til et høydepunkt i romanen.

i den mest ugjennemtrængelige urskog. Der er en ruin især som tiltrak Lars og som han ikke skulde komme til at glemme.

Den heter Prah-khan og Lars hadde der et drømmesyn som satte merker for livet. Han besøkte Prah-khan første gang i følge med en kjendtmann og det tok dem flere timer at komme igjennem bygningen fra ende til anden, Lars lovet sig selv han vilde komme tilbake og bese nøiere noen av de underjordiske ganger. — Det gjorde han

Bild 11. Utdrag fra boka.

Det artige med boka er at den inneholder en rekke selvbiografiske elementer helt på detaljnivå. Et eksempel blant mange er at da Lars i Prah-Kahn hadde skadet seg i foten, traff han på den franske arkeologen som arbeidet i området og fikk hjelp av denne til å forbinde foten. Slik skjedde det med Hauff i virkeligheten. En del tanker som dukker opp i romanen kan en anta er Hauff sine, så boka supplerer manuskriptet hans ørlite grunn. Han sier for eksempel at en bør vinne innleide mannskaps tillit ved å være etterrettelig og upartisk. I hvert fall gir romanen kanskje et hint om at Hauff i sine manuskripter ikke på noen måte fikk formidlet alt det han hadde erfart og opplevd.

Bild 12. Oversiktskart lånt av et elvecruiseselskapet [Unique].

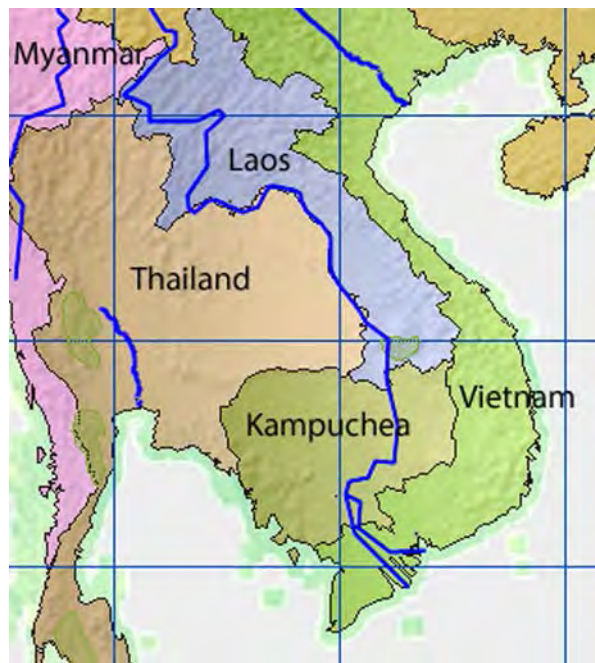

Bild 13. Indokina.

Referanser

- Asmussen, Fleur Brofos (1997), *Lao Roots*, Bangkok: White Orchid Press.
- Cartes Postales Anciennes et Modernes du Laos, <http://cpalaos.cabiddu.net/index.php> .
- Don Khone Railway Pavillions Panels, <http://www.stdplaos.com/downloads/web-based-knowledge-center/visitor-information/provinces-in-laos/champasak/Don%20Khone%20Railway%20Pavillions%20Panels.pdf> .
- Faesch, Hans Rudolf (1906), 'Erlebnisse eines Basler Kaufmanns in Laos (Indo-China). Autobiographische Skizzen' *Basler Jahrbuch* bind 26 side 49-84. Basel.
- Garnier, Francis og Gomane, Jean-Pierre (1885), *Voyage d'exploration en Indochine*. Paris: Hachette 1885 (mange nyere utgaver og på Internett, http://collin.francois.free.fr/Le_tour_du_monde/textes/Indochine1/Chapitre1.htm).
- Michael , Peter (1923), *Drømmen i Prah-Khan*. Kristiania: Norske forfatteres forlag.
- Osborne, Milton (2000), Chapter 8 'Navigating the Mekong: Challenge, Illusion and Defeat', i Osborne, Milton *The Mekong: Turbulent Past, Uncertain Future*. Sydney: Allen & Unwin.
- Strobino, Jean-Michel (1997), 'Laos: le chemin de fer des canonnières', i *La Vie du Rail* nr 2329: jan 1997, http://www.anai-asso.org/NET/document/oeuvre_de_la_france/oeuvre_de_la_france/infrastructures_terrestres_et_portuaires/les_voies_ferrees/le_chemin_de_fer_des_canonieres/index.htm .
- Strobino, Jean-Michel (2013), *Peter Hauff (1873-1951), Les Aventures d'un Marchand Norvégien en Indochine au Debut du XX-eme sciecle*, Les hors-série de Association Internationale des Collectionneurs de Timbres-Poste du Laos. Juin 2013 – n° 5 (<https://dl.dropboxusercontent.com/u/25795783/Article%20Peter%20HAUFF%20-%202013-05-26.pdf> , norsk oversettelse <https://www.dropbox.com/sh/oudm924ozat40yn/AAA-3NEiVzXp0qLtRIYajCPTya/Strobino%20Peter%20Hauff%20oversatt.pdf>).
- Unique Passport, http://www.uniquepassport.com/Mekong_cruise.php

Goter på drift

Reflektioner kring ett försvunnet monument

Hans Hägerdal

Den som besöker dagens Istanbul, gårdagens Konstantinopel, behöver som bekant inte leta länge efter monument från stadens ståtliga östromerska förflutna. Kyrkor, viadukter och segermonument vittnar ännu om metropolens äldsta tid som huvudstad i Östromerska riket, sida vid sida med det myller av arkitektoniska stilar som avlöst varandra under byzantiner, latinare, osmaner och kemalister. Samtidigt får vi komma ihåg att det mesta av monumentalarkitekturen är borta sedan länge. Monument har förfallit, byggnader har fått lämna plats åt nya lösningar. En idé om vad som fortfarande existerade för några få sekler sedan kan man få i de illustrerade verk som antikvariskt intresserade européer gav ut under tidigmodern tid (i runda slängar perioden mellan den osmanska erövringen och franska revolutionen). Ett praktverk var Anselmo Banduris massiva *Imperium orientale* (1711) som innehöll mycket information om byzantinsk historia och antikviteter, tyvärr, för moderna läsare, avfattat på klingande latin.

Bild 1. Första planschen i bildsviten om det konstantinopelska triumftåget. Hästsvenner med pittoreska mössor driver packdjur med krigsbyte bestående av sköldar och spjut.

Bland myllret av uppgifter och illustrationer i Banduris verk fästs läsarens uppmärksamhet på en serie om 18 planscher med kopparstick som avbildar en antik relieffris. Reliefferna är i sanning spektakulära. Ett romerskt triumftåg drar genom en stad som tydligen

är Konstantinopel. Svenner i originella hattar driver hästar och kameler, och till och med en elefant, genom metropolens gator medan en nästan uteslutande manlig publik begäpar skådespelet. Djuren tycks lastade med krigsbyte som mest består av sköldar och spjut. Soldater i paraduniformer marscherar fram i blandad ordning. En beriden fältherre med stav är i färd att passera en triumfbåge – kan det rentav vara kejsaren i hög person? Men ett triumftåg behöver också besegrade fiender att visa upp, och sådana förekommer av bägge könen och i alla åldrar.

Bild 2. Kameler lastade med krigsbyte drivs längs huvudstadens gator.

Vad är det då för folk som lunkar fram längs gatorna, ibland med bakbundna händer, ibland med händerna fria och livligt gestikulerande? Deras fysionomi påvisar dem genast som barbarer i bemärkelsen människor som härstammade från länderna norr om den befästa gränsen, *limes*. Romersk konst vimlar av barbarbilder i form av reliefer, myntbilder och statyetter och attributen är omiskännliga. Deras långa hår, skägg, vida tunikor och byxor visar att den som designat relieferna tänkt på icke-romerska motståndare, snarast germaner.

Vi ska komma tillbaka till detaljerna i dessa avbildningar. Tills vidare kan vi fråga oss vilken förlaga kopparsticken hade, hur gammal förlagan är och vilken händelse som egentligen avbildas. Bilderna kan inte sägas vara allmänt kända för en modern publik. De förekommer nästan aldrig i textböcker om Romarriket eller folkvandringstiden trots sin detaljrikedom och konstnärliga kvalitet. Trots detta har de varit föremål för livliga diskussioner bland konstvetare och antikvetare. Mycken trycksvärta har ägnats åt de

gåtfulla bilderna i böcker och artiklar om senromersk plastik. Några definitiva svar har man inte enats om. Vad jag kommer att göra i denna artikel är dels att referera denna diskussion, dels att teckna den historiska bakgrunden till den händelse som kopparstickens skildrar, och dels att se lite närmare på hur så kallade barbarer skildrades av romerska konstnärer och författare – och om de verkligen skilde sig så mycket från romarna som man brukar föreställa sig.

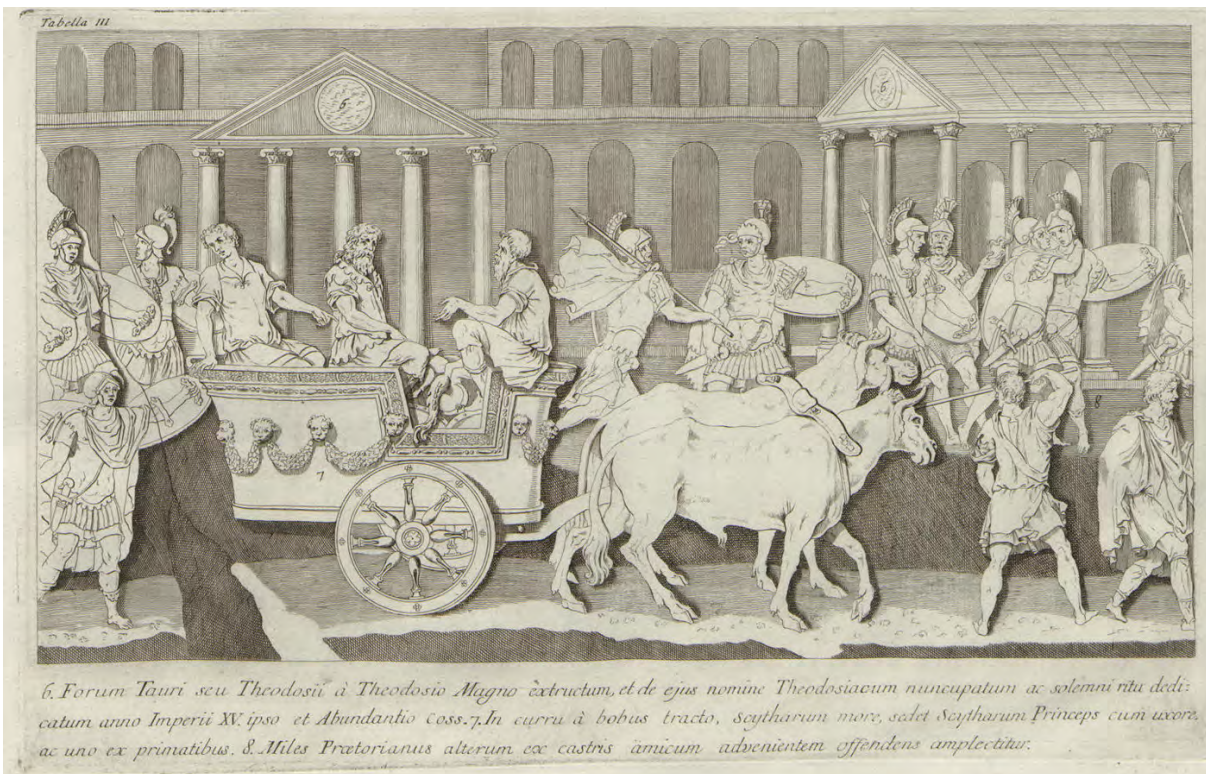

Bild 3. En barbarhövding och hans män sitter på en oxdragen vagn.

Redan 1700-talets antikvetare var oense om var bilderna kom ifrån. Anselmo Banduri ansåg att de härrörde från en kolonn som kejsar Arcadius (395-408) låtit tillverka och som stod på det forum som bär hans namn. Denna kolonn förföll undan för undan och drogs till slut ner av myndigheterna år 1715 eftersom den hotade de kringliggande husen. Idag finns bara basen kvar, kantstött och hopklämd mellan hus. Det finns några avbildningar av kolonnen som dock inte återger reliefffigurerna i detalj. Banduris samtida Claude-François Ménéstrier hade dock en annan åsikt. Han gav likaledes ut en serie kopparstick under den koncisa titeln *Columna Theodosiana quam vulgo historiatam vocant ab Arcadio Imperatore Constantinopoli erecta in honorem imperatoris Theodosii junioris a Gentile Bellino delineata* (1702). Som framgår av titeln ansåg han att bilderna härrörde från en kolonn som Arcadius fader Theodosius den store (379-395) låtit resa. Nu finns inte heller denna kolonn kvar i sinnevärlden eftersom den tycks ha raserats redan på 1500-talet, även om en del fragment har bevarats. Vad som däremot finns bevarat

(om än i mindre grad än vi velat) är ett antal antika historietexter som visar att både Theodosius och Arcadius hade händerna fulla med ”barbariska” motståndare, närmare bestämt goterna. Ur den synvinkeln borde det rimligen vara gotiska fångar vi ser på kopparsticken.¹

Bild 4. Fångna barbarer går i tåget bakom pälsklädda ryttare medan Konstantinopels befolkning ser på.

Det vi också vet är vilken Banduris och Ménestriers omedelbara förlaga var. Eller rättare sagt är, eftersom den fortfarande finns i gott behåll. I Louvren befinner sig en lång bildrulle på 52 fot vilket betyder så mycket som 14,65 meter.² Den framställer det konstantinopelska triumftåget och överensstämmer tämligen exakt med böckernas kopparstick.³ Bildrullens historia kan spåras tillbaka till 1676 då den ägdes av Académie royale de Peinture et de Sculpture. Men som även framgår av titeln på Ménestriers bok skulle den från början ha tecknats av ingen mindre än den berömde renässanskonstnären Gentile Bellini (död 1507). Här öppnar sig nya spännande frågeställningar. Bellini målade de venetianska dogernas officiella porträtt vilket gav honom en hög status bland stadens konstnärer. 26 år efter sultan Mehmed II:s erövring av Konstantinopel slöts en fred mellan Venedig och Osmanska riket, till Venedigs nackdel. Mehmed var personligen intresserad av den italienska renässanskulturen och ville gärna få sitt porträtt målat. De venetianska myndigheterna gjorde honom till viljes och skickade Gentile Bellini till

1 I bildtexterna till Ménestriers stick talas om ”skyter” som ursprungligen var en helt annan folkgrupp. Senare kom skyter att få en allmännare innebörd och associerades ibland med goter.

2 Becatti 1960, sid 111.

3 Denna bildrulle finns reproducerad i Becatti 1960, appendix, illustrationer 77-80.

Konstantinopel år 1479. Bellini fungerade också som en sorts kulturambassadör. Hans möten med den handlingskraftige sultanen ingår i legendfloran om det despotiska Österlandet. En berömd men (som redan Edward Gibbon påpekade) apokryfisk historia låter sultanen prompt hugga huvudet av en slav för att ge den förmodligen chockade Bellini

Bild 5. Fångna barbarkvinnor går sida vid sida med boskap.

en åskådlig förlaga för en målning av Johannes döparens död. En målning av Mehmed II kom faktiskt till stånd och hänger numera i Nationalgalleriet i London, även om inte alla är överens om att Bellini verkligen är konstnären. Enligt en senare tradition, känd från 1600-talet, skulle då Bellini ha utnyttjat vistelsen i Konstantinopel till att utföra bildrullen av triumftåget, antingen utifrån Theodosius eller Arcadius kolonner. Bägge bör ha varit i relativt gott skick på hans tid.

Dessvärre kan detta inte vara sant. Även påstått trogna avbildningar har sina stildrag och så är även fallet med bildrullen. Konsthistorikerna har konstaterat att den inte kan vara äldre än 1500-talets sista fjärdedel, kanske ännu något yngre.⁴ Frågan är alltså om det kan röra sig om en 100-150 år yngre kopia av en avbildning av Bellinis hand, eller om Bellinis namn bara har fingerats för att göra historien mer intressant. Vi ska återkomma till frågan om hur bildrullen och kopparsticken ska tolkas. Det är nu dags att säga något mer, dels om hur den avbildade händelsen relaterar till folkvandringstidens historia, och dels hur bildsviten faller in i en romersk tradition av segermonument och germanbilder.

4 Kollwitz 1941, sid 21.

Bild 6. Ännu en hövding fraktas genom gatorna i en vagn, samman med sin kvinna, son och följeslagare.

Migranter från norr

För människor på 1900- och 2000-talen betyder kanske folkvandringstiden inte så mycket i det allmänna medvetandet. Perioden, som ungefärligen sträcker sig från hunnernas infall i östra Europa 375 till langobardernas invasion av Italien 568, framstår som en svåröverskådlig följd av migrationer och krig som i vedertagen historisk kronologi bildar en buffertzonen mellan antiken och medeltiden. Ändå lever perioden kvar i vissa begrepp. Vandaler finns det fortfarande alltför gott om, även om den moderna varianten klottrar tags på husväggar och sparkar sönder busskurer snarare än att idka godsdrift i det som idag kallas Tunisien. Hunner är ett vedernamn som vårt grannfolk söder om Östersjön har fått dras med sedan Boxarupprorets dagar, om än i mindre utsträckning under efterkrigstiden. Anglosaxare får numera beteckna vita engelskspråkiga folk världen över. Och moderna geografiska begrepp som Frankrike, Lombardiet och Bayern vittnar om de folkvandringsstammar som från början gav dem deras namn.

Frågan är dock om inte goterna befinner sig i en klass för sig när det gäller avtryck på senare tiders föreställningar. Detta är en smula förvånande eftersom goter inte funnits som föreställd etnisk grupp sedan 700-talet (med undantag för en liten grupp på Krimhalvön som överlevde in på 1700-talet). Men kanske är det just därför de varit så användbara och kunnat ge upphov till ständigt nya betydelser, fram till dagens svartklädda *gothic*-mode. I egenskap av nordliga erövrare av Rom, Italien, Spanien med mera har de varit ett lockande ämne att hänga upp sentida patriotiska

Bild 7. En elefant hör också till sevärdheterna under triumftåget.

föreställningar på. Spanska medeltida och moderna riksbildningar har gärna hänvisat till det gotiska förflutna. I 1800-talets Tyskland med dess framflyttande etniska nationalism framstod goterna som ett ljushyllt och ädelt släkte, epitomiserat i Felix Dahns historiska roman *En kamp om Rom* – detta trots att de historiskt betygade goterna opererade över nästan hela Europa *utom* på tysk mark. En sentida populärhistorisk reaktion på den tyska gotervurmen finner vi i fransmännen Albert Uderzos och René Goscinny's seriealbum *Asterix och goterna* där goterna görs till en sinnebild av 1900-talets tyskar och kännetecknas av militarism och erövringslusta med tydliga kopplingar till Hitler och Förintelsen (i en signifikant scen har goternas hövding blivit informerad om en ny diabolisk avrättningsmaskin och skrockar belåtet, ”Vilka framsteg tekniken gör”). I Sverige identifierades goter rutinmässigt med götar fram till åtminstone tidigmodern tid. Under stormaktstiden hade denna goticism en viktig ideologisk betydelse eftersom goternas (och vissa andra folkvandringstammar med förmodat skandinaviskt påbrå) bedrifter också kunde ses som Sveriges.⁵ Kungen bar den stolta titeln *Rex Suecorum Gothorum et Vandalorum* och den danske kungen höll sig med en snarlik titulatur. I bakgrunden för sådana yverborna föreställningar ligger i första hand den östgotiske historikern Jordanes skrift *Getica* (551) som friskt blandar fiktion och fakta. I den berömda och omdiskuterade inledningsdelen av sin krönika härledde Jordanes goternas ursprung till Scandza, det vill säga Skandinavien.⁶

Den arkeologiska vetenskapen ger inte mycket utrymme åt detta. Det är numera vanligt att identifiera goterna med en kultur vid Polens Östersjökust, Wielbarkkulturen som uppkom strax efter Kr.f. Fyndmaterialet med gravar som består av upphöjda stencirklar

5 Behre, Larsson & Österberg 2001, sid 144-45.

6 Jordanes 1997, sid 41.

med vidstående uppresta stenar tyder på vissa kontakter med Skandinavien men definitivt inte på att kulturen skulle ha uppkommit genom en skandinavisk invandring. Det är också vid den här tiden som namnet goter dyker upp i de antika källorna. På 100-talet börjar bärarna av Wielbarkkulturen att röra sig åt sydöst. Enligt den gängse tolkningen går de över till en ny kulturform i det som idag är delar av Vitryssland, Ukraina, Moldavien och Rumänien. Det är Tjernjachovkulturen som tycks ha varit etniskt blandad med germanska, slaviska, dakiska, getiska och sarmatiska drag. Det skulle i sin tur stämma med en gotisk stamtradition som meddelas i Jordanes *Getica*, om en migration från havet i norr till slätterna i sydöstra Europa.⁷ Nu är det inte alla som går med på detta. Det finns de som menar att Wielbark och Tjernjachov inte har med varandra att göra och att det inte fanns någon definierad gotisk folkstam före 200-talet.⁸ I själva verket skulle goternas uppkomst som etnisk grupp få ses som en biprodukt av förhållandena vid de romerska *limes* i norr. Det mäktiga Rom inspirerade till att nya stammar bildades av tidigare folkgrupper för att möta den högteknologiska och aggressiva grannen.

Bild 8. En flock hästar betar, övervakade av en man av oklart etniskt ursprung.

Hur som helst dyker aggressiva gotiska förband upp vid *limes* en bit in på 200-talet. Från 238 gjorde de infall på Balkanhalvön och kom under de följande seklerna att härja i Grekland och Mindre Asien. Romarriket hade sett sin bästa tid och styrdes vid den här tiden av militärkejsare som med få undantag mördades av sina egna soldater efter några år vid makten. De romerska legionärerna bestod numera i stor utsträckning av

7 Jordanes 1997, sid 41-43.

8 Kulikowski 2007, sid 63-67.

germaner som väl ibland tänkte mer på egna fördelar än lojaliteten med Rom. En av militärkejsarna, Decius, utkämpade ett stort slag mot en gotisk koalition i nuvarande Bulgarien år 251. Fienden lockade honom och hans armé ut i ett träsk där han stupade med många av sina legionärer. Det var inte längre självklart att den romerska arméorganisationen garanterade seger mot nordliga "barbarer".⁹ En av Decius efterträdare, Aurelianus, drog tillbaka de romerska trupperna från Dakien, nuvarande Rumänien, några år innan han själv mördades av sina soldater år 275. Dakien var ingen riktigt integrerad del av Romarriket och det ansågs vara för kostsamt att hålla området. Istället blev provinsen boplats för en del av goterna. Källor från slutet av 200-talet talar om två olika gotiska grupper som kallades tervinger och greutunger.¹⁰ Intressant nog har begreppen möjligtvis överlevt i legendarisk form och går igen i den isländska *Hervararsagan* från 1200-talet som delvis utspelar sig bland goterna.¹¹ Sagan har ingen relation till kända historiska händelser men omtalar ett magiskt svärd Tyrping som bärs av en lång rad generationer heroiska gestalter och vars namn enligt en uppfattning har att göra just med

Bild 9. Kameler med bundna hövdingar, eller skall det kanske vara gudabilder?

tervingerna. En av huvudpersonerna vid det gotiska hovet är Gizzur grytingakämpe vars tillnamn kan förknippas med greutungerna. Senare kom tervingerna delvis att överlappa med en annan beteckning, visigoter, under det att greutungernas namn mer eller mindre kom att ersättas med begreppet ostrogoter. På svenska brukar vi sedan gammalt tala om

9 Jordanes 1997, sid 85.

10 Kulikowski 2007, sid 31, 111.

11 Sagan är översatt av Lars Lönnroth 1995.

västgoter och östgoter trots att de ursprungliga namnen betyder någonting annat. Visigoter eller vesi betyder inget mindre än ”de goda” under det att ostrogoter betyder ”den uppgående solens goter”, med andra ord ”de glänsande”.

Under de följande decennierna hör vi inte så mycket om goter. De hade decimerats svårt av militära nederlag mot romarna och levde dels på den nyvunna marken norr om Donau, dels längre upp mot Ukrainatrakten.¹² Å andra sidan är det svårt att säga vilka som ska kallas ”goter”. De flesta historiker idag tror att germanska folkstammar var flexibla skapelser. Stammar splittrades och uppgick i varandra och det var kanske inte så svårt att glida över från en etnisk identitet till en annan. Svårigheten att beskriva goter och andra germanska stammar ligger i källmaterialet. När vi talar om goternas öden och äventyr tenderar skildringen att bli militär historia eftersom de antika författarna mest

Bild 10. Två höga herrar rider bland kvinnliga fångar. Den främre är tydligen segerherren med stav i handen, kanske kejsaren i egen hög person.

intresserade sig för dem när de stötte samman med Romarriket. Men så snart vi avlägsnar oss från stridslarmet och de diplomatiska förhandlingarna tornar svårigheterna upp sig. Vi vet till exempel nästan ingenting om deras religion även om man får anta att vissa gudar var desamma som dem som dyrkades i Skandinavien under vikingatiden. Arkeologin kan bara delvis fylla ut det tomrum som de skriftliga källorna lämnat.

12 Ett par större sammanstötningar bör dock nämnas. Konstantin den store besegrade goter på andra sidan Donau och slöt en fred med dem år 332, vilket ledde till mer än 30 år av fredliga förhållanden på den fronten. På 360-talet genomförde kejsar Valens fälttåg mot den kristendomsfientlige gotiske hövdingen Athanarik (d. 382); se Kulikowski 2007, sid 84-86, 115-17.

Det vi vet är att ett stort östgotiskt rike byggdes upp på 300-talet. Arkitekten var en viss Ermanarik. Den enda samtida källan till hans karriär är historikern Ammianus Marcellinus (ca 330-395) som betygar att Ermanarik härskade över ett mycket stort område någonstans i närheten av Svarta havet.¹³ Jordanes, som skrev nästan två sekler senare, hävdar att det var ett multietniskt rike och ger en lista över folkstammar som lydde under härskaren. De flesta är numera okända men stammarna merer och morder tycks motsvara merier och mordviner som idag är två folkslag vid övre Volga, långt in i det inre av Ryssland. Det skulle i så fall betyda att östgoterna för en kort tid kunde hålla uppsyn över ett enormt välde. En del nyare historiker menar dock att nästan allt Jordanes skriver om denna tid är fiktion.¹⁴ Ermanarik är intressant för det avtryck han har givit i senare tradition. Redan Jordanes berättar legendariska detaljer om hans liv som återfinns

Bild 11. Segerherrens häst är på väg in genom en triumfbåge.

i senare version i anglosaxiska, tyska och skandinaviska texter. I allmänhet går historikerna ut på att förklara hans våldsamma ändalykt.¹⁵

Nu dyker nämligen en ny faktor upp på scenen. Hunnernas härkomst och identitet är om möjligt ännu mindre kända än goternas. Vi vet inte vilket språk de talade, vad de kom ifrån, vilka gudar de tillbad eller ens om de utgjorde en politisk enhet vid sin ankomst till Europa. Möjligen var de turkomongoler och avlägset släkt med de centralasiatiska

13 Ammianus Marcellinus, bok 31, http://www.tertullian.org/fathers/ammianus_31_book31.htm (hämtad 15 november 2014).

14 Kulikowski 2007, sid 112.

15 Jordanes 1997, sid 93-99.

grupper som på modern kinesiska kallas xiongnu eller hungno.¹⁶ Men deras våldsamma framfart var påtaglig nog för dem som kom i vägen. De antika auktorerna beskriver dem som fränstötande vildar men visar en motvillig beundran för deras militära kraft och rörlighet. De ridande bågskyttarna från öster stormade in i Ermanariks östeuropeiska rike och vätte det snabbt över ända kring 375. Kungen begick självmord och östgoterna underkuvades efter ytterligare motståndsförsök.¹⁷ De flesta östgoterna fortsatte att leva under hunnernas överhöghet fram till tiden efter den berömde Attilas död 453. Men då är vi framme vid en tid som ligger utanför ramen för denna artikel.

Folkvandringstiden tar sin början

Med hunnernas seger i Östeuropa börjar en kedja av händelser som bildade motiv för Theodosius och Arcadius triumfbågar i Konstantinopel. Kejsarna Diocletianus (284-305) och Konstantin den store (306-337) lyckades med stor ansträngning få det fallande Romarriket på fötterna efter det turbulenta 200-talets militärkejsardöme. Riket omvandlades till ett självhärskardöme där de kejsarliga byråkraterna höll noggrann uppsikt över befolkningen som framtogs möjligheter till social mobilitet.¹⁸ Under Konstantin blev kristendomen en viktig komponent för att ena riket under en effektiv religiös ideologi. Därtill insåg han att riket behövde en alternativ huvudstad i den östra riksdelen för att man skulle kunna integrera hela kejsardömet. Så grundlades Konstantinopel 324.¹⁹ Konstantins söner var inte några märkvärdigare gestalter men hans dynasti regerade fram till 363 och efterträddes av de inbördes besläktade valentinianska och theodosianska dynastierna (364-455). De skulle snart få händerna fulla av de gotiska affärerna.

Med snabbskjutande hunniska ryttare i hämlarna började nämligen stora skaror goter att fly från det krigsdrabbade området norr om *limes*. Västgoterna hade vid den här tiden börjat gå över till den arianska varianten av kristendom genom missionären Ulfilas (död 383) ansträngningar. Den gotiske eller halvgotiske Ulfilas hade rentav introducerat ett speciellt alfabet och översatt Bibeln från grekiska till gotiska.²⁰ Det var alltså ur romersk synvinkel inte (bara) oborstade hedningar som knackade på dörren år 376. Kejsarmakten delades vid den här tiden mellan Valens och hans brorson Gratianus som styrde över respektive den östra och västra rikshalvan. Valens hör till de många som hedrats med epitetet ”den siste romaren” men anses i övrigt ha varit föga snillrik. Han gick med på att goterna och andra hjälpsökande stammar fick komma över till den relativa säkerheten söder om Donau.²¹ Hans militära resurser var begränsade och de vapenföra migranterna från norr skulle kunna bli ett användbart tillskott i den romerska hären.

16 En annan möjlighet är att de bägge stammarna bar samma eller liknande namn utan att egentligen vara släkt.

17 Ammianus Marcellinus, bok 31, http://www.tertullian.org/fathers/ammianus_31_book31.htm (hämtad 15 november 2014).

18 Jones 1975, sid 35-36, 282-98.

19 Jones 1975, sid 49, 231-32.

20 Döbler 1979, sid 603-07.

21 Döbler 1979, sid 584.

Dessvärre blev situationen snart ohållbar. En källa påstår att en miljon goter och andra flyktingar befann sig vid gränsen i Dakien och Moesien vilket väl är en grov retorisk överdrift. Men människoskaror strömmade snart in på romerskt territorium okontrollerat. Moderna historiker antar att det allra minst rörde sig om tiotusental.²² Därmed säger man traditionellt att folkvandringstiden i Europa tar sin början. Under de följande två seklerna skulle en lång följd av migrationer och krig välta de gamla romerska samhällsformerna överända och grunda nya riken i centrala och västra Europa – även om övergången från ”antik” till ”medeltid” är en godtycklig konstruktion av senare historiker.

I de flyktingläger som formades söder om gränsen var förhållandena miserabla och saken blev inte bättre av att lokala romerska officerare utnyttjade flyktingarnas utsatta situation till sin fördel. De behöll mattransporter och delade bara ut livsmedel till utsugarpriser. Föräldrar måste ge sina barn som slavar för att få en smula föda. Den kristne gotiske ledaren Frithigern försökte hålla freden med romarna trots påfrestningarna, men en blodig incident i staden Marcianopolis (i Trakien i nuvarande Bulgarien) där han själv med knapp nöd kom undan med livet gjorde ett tvärt slut på hans tålmod. Frithigern ställde sig i spetsen för en upprorisk skara och alla de goter som flytt över Donau slöt sig till hans led. Ett stycke från Marcianopolis stötte hans skaror ihop med en romersk armé som led ett blodigt nederlag. Goterna försåg sig med de stupades vapen och utrustning och begav sig söderut. Faran med att ha stora kontingenter germaner i de romerska legionerna visade sig när gotiska legionärer slöt sig till de upproriska. På det här stadiet var det vare sig ett målmedvetet krigsföretag eller en folkvandring utan en serie lokala revolter som smälte ihop till ett massuppror.²³ Att goternas stridsvärde inte borde underskattas visade sig när en ny romersk armé gick löst på fienden vid en numera okänd plats kallad Ad Salices (”pilträden”). Goterna bildade en väl förskansad vagnborg och bet ifrån sig med kraft. Till slut måste romarna ge sig iväg då de hade förlorat alltför många män för att fortsätta striden. Detta inträffade sommaren 377. Nu allierade sig upprorsmännen med grupper av alaner, ett indoeuropeiskt folk med ursprung i norra Kaukasus, och märkligt nog även med vissa hunner. Som vi nämnt var etniska lojaliteter flytande vid den här tiden och gårdagens fiender kunde snabbt förvandlas till medkämpar.

Valens var upptagen med perserna i öster som normalt betraktades som den svårare fienden till Romarriket. Nu fick han dock upp ögonen för att situationen på Balkanhalvön höll på att spåra ur. Från rikets östra provinser hastade han tillbaka till Konstantinopel och drog därifrån ut i fält för att möta faran i juni 378. Med en fältarmé på cirka 30-40 000 man anlände han till Adrianopel som numera heter Edirne och ligger i europeiska Turkiet. I närheten fann hans spejare en gotisk skara på (som de trodde) 10 000 man vilket verkade vara en lämplig munskbit för en vältränad romersk här. Ingen verkar ha trott annat än att romarna måste gå segrande ur en sammanstötning och Frit-higern sände bud med fredstrevare. Valens ville dock inte låta tillfället till en förintande

22 Kulikowski 2007, sid 130.

23 Kulikowski 2007, sid 136.

Bild 12. En rad bakbundna barbarfångar lunkar fram bland lastdjuren.

seger gå sig ur händerna, och inte heller lyssna på rådet att vänta på förstärkningar. Han marscherade mot den slätt där goterna ställt upp sina vagnar i cirkel och nådde dit den 9 augusti. Det var en stekhet dag och soldaterna var trötta efter en forcerad marsch medan goterna som ställt upp på en ås framför vagnborgen var utvilade och stridsberedda. Valens gjorde misstaget att inte anfälla genast och när striden väl kom igång var det genom en oplanerad incident. Detta störde den romerska slagordningen och katastrofen blev fullständig då en ny gotisk-alansk ryttarstyrka plötsligt dök upp på stridsskådeplatsen och högg in på romarna. Ena flygeln skars av, omringades och slaktades varpå det var den romerska centerns tur. Sent på eftermiddagen bröt disciplinen ihop fullständigt och ett antal romerska generaler fann för gott att fly fältet så snabbt tygeln höll. Valens själv föll för en pil eller brändes levande i en bondstuga där han låg sårad, vilken version man nu väljer att tro på. Två generaler, en tribun och två tredjedelar av hären föll för goternas vapen. Detta var något chockerande nytt i Romarrikets långa historia. För första gången hade främmande inkräktare inte bara segrat (det hade Hannibal gjort sex sekler tidigare) utan också kommit för att stanna. Tiotusentals goter var på drift på romersk mark och gjorde ingen min av att ge sig iväg.²⁴

Den episka gotiska segern följdes av några års kaos på Balkanhalvön. För tillfället var ingen riktigt i kontroll över den östra rikshalvan. Segrarna härjade och plundrade i Moesien och Trakien och gjorde valhänta och misslyckade försök att ta först Adrianopel och sedan Konstantinopel självt. Under tiden tog sig chocken över katastrofen uttryck i ett uppplammade etniskt hat bland den grekisk-romerska befolkningen. Goter som tjänade

²⁴ Ammianus Marcellinus, bok 31, i http://www.tertullian.org/fathers/ammianus_31_book31.htm (hämtad 15 november 2014).

Bild 13. De romerska soldaterna föser fram sina skäggiga och byxbärande fångar.

i den romerska hären plockades ut och massakrerades. Ammianus Marcellinus som är den utförligaste källan för denna period skyllde rikets nergång på de kristnas fördärvliga inflytande, under det att katolska kristna skyllde på Valens kätterska sympatier. För moderna betraktare visar slaget vid Adrianopel att det klassiska romerska arméväsendet hade sett sina bästa dagar – även om idéer om att det skulle symbolisera det tunga kavalleriets triumf över infanteriet är överdrivna och missledande.

Under den theodosianska eran

Den västlige kejsaren Gratianus, Valens brorson, hade händerna fulla med bråkiga alemanner vid Galliens gränser och hade inte tid med gotiska affärer. I det vakuum som uppstod i östra Romarriket trädde istället en ny kraft med den spanske militären Theodosius, i historieböckerna känd som kejsar Theodosius den store. Namnet kommer sig mer av hans trohet mot den nicaeanska trosbekännelsen (det som blev den katolska kristendomen) än hans administrativa och militära dygder. Sant är dock att han var den siste som lyckades samla Romarriket till en helhet innan den definitiva uppdelningen mellan Östrom och Västrom efter hans död. Theodosius inbjöds att bli medkejsare i öster i januari 379 och tog resolut itu med att reda upp den trassliga politiska situationen. Från sin bas i Thessalonika i Grekland började han rekrytera soldater och sätta hårt mot hårt mot de gotiska marodörerna. En av hans generaler var själv en got, Modares. Några skrupler mot att kämpa mot stamförvanter visade inte denne då han vann en begränsad seger mot en gotisk trupp. Theodosius själv var måttligt framgångsrik i sina operationer. I spetsen för sina oövade rekryter led han ett försmädligt nederlag mot fienden år 380. Goterna

blev nu än djärvare och tvingade städerna i norra Grekland att betala tribut till dem. Efter ytterligare ett par år av strider med växlande lycka blev det klart för Theodosius att goterna inte kunde köras bort från romersk mark. Han slöt ett fredsavtal med dem i oktober 382. Det är inte mycket vi vet om innebörden i avtalet; de samtida författarna påstår i vaga ordalag att barbarerna tilldelades land och fredligt började odla jorden i provinserna nordväst om Konstantinopel. Klart är i alla fall att de gotiska härjningarna upphörde. Helt lugnt var det dock inte under de kommande åren. En greutungisk furste vid namn Odotheus bröt in i Romarriket år 386, möjligtvis på flykt undan hunnerna. Han besegrades dock prompt av en romersk armé och miste livet. Kejsaren själv verkar ha tagit en aktiv del i operationerna och kunde dra in i Konstantinopel i triumf i oktober detta år.²⁵

Bild 14. En beriden soldat föregår tåget av fångar.

Theodosius dog av naturliga orsaker i januari 395 efter att i ett knappt halvår ha varit ensam romersk kejsare. Hans bägge söner Honorius och Arcadius efterträdde honom i den västra respektive östra riksdelen och den här gången blev delningen permanent. Ingen av dem var någon större begåvning utan dominerades av starkare män och kvinnor i sin omgivning. Honorius regering skulle visa sig bli en okvalificerad katastrof för kejsardömet i väster under det att östriket under Arcadius stod rycken trots svåra törnar.

Som vi sett talar källorna om två huvudgrupper av goter: tervingar som bildade huvudbasen för visigoterna (eller, som vi säger, västgoterna) och som i stor utsträckning flydde över gränsen 376, samt greutungerna som till en del kom att transformeras till ostrogoterna eller östgoterna och som i stor utsträckning levde under hunnisk överhöghet

25 Sande 1981, sid 42.

men delvis slöt sig till migranterna söder om gränsen. Som om inte detta var invecklat nog ser vi under de sista åren av 300-talet en ny uppdelning, den här gången av de migranter som kommit in på romerskt territorium och efter 382 accepterade kejsarens överhöghet. Två figurer skulle komma att spela en stor och blodbestänkt roll här, den ena framgångsrik och ännu åtnjutande en viss världshistorisk berömmelse, den andra tragisk och idag blott ihågkommen av experter på senantikens historia. Deras olika öden har också att göra med frågan om varför det västromerska riket gick under medan det östromerska kom att leva kvar fram till 1453 (eller 1922 med tanke på de osmanska sultanernas titulatur som "kejsare av Rom").

Den mer kände är Alarik, Roms erövrare och grundare av ett kungarike som senare skulle utveckla sig till den första spanska staten. Enligt en långt senare uppgift tillhörde

Bild 15. Romerska soldater i paraduniformer passerar Konstantinopels praktbyggnader, samman med en klubbväpnad barbar.

han en aristokratisk släkt vid namn balterna, men de samtida källorna tyder på att han var en *homme nouveau*, en av de banditer eller rebeller som försökte göra sig en framtid på Balkanhalvön i det oroliga sena 300-talet. Han dyker upp i källorna 391 då han tycks ha ingått i en rebellgrupp som konfronterade Theodosius vid floden Maritsa (i Bulgarien-Grekland). Snart därpå bytte han sida och kom han att ingå i de hjälptrupper som hjälpte Theodosius att ta makten i Italien 394. Nästa år sändes han tillbaka mot öster i spetsen för en arméenheter men kände sig missnöjd med att han inte tilldelats ett högre befäl och revolterade. Troligtvis samlade han under sig de flesta av de tervinger och greutunger som slagit sig ner i imperiet efter 382. Därmed börjar en femtonårig

serie av marscher och strider som vi blott kan följa här i största korthet.²⁶ Efter några år av förhandlingar och strider med varierande framgång lämnade han Balkanhalvön med sina skaror och trängde in i Italien 401. Trots att han drevs tillbaka till Balkan av den företagsamme generalen Stilicho kom rivaliteten mellan de bägge rikshalvorna och andra barbarinvasioner att spela Alarik i händerna. Från sin bas i Illyrien drog han mot Italien igen år 407. Kejsar Honorius förstörde sina chanser att hejda den gotiska anstormningen genom sin misstro mot Stilicho som han trodde planerade att själv anta den kejsrerliga purpurn. Stilicho avrättades och många av hans germanska hjälptrupper slöt sig till Alariks skaror vilket drastiskt försämrade säkerhetsläget för västriket. Därmed var scenen satt för den famösa erövringen av Rom den 24 augusti 410, den första främmande erövringen av staden på 797 år. För de gotiska segrarna fanns ett och annat att plocka på sig som samlats i staden under århundradenas lopp. Även om Alarik dog av naturliga orsaker strax därpå var han en märkesfigur i Europas historia. Dittills hade barbariska ledare opererat i skuggan av Roms makt, men Alarik visade att det var fullt möjligt att etablera sig som makthavare inom Romarrikets gränser utan att absorberas av det kejsrerliga styrets strukturer.²⁷ Han skulle snart följas av en uppsjö av vandaliska, svebiska, gepidiska, frankiska, rugiska och burgundiska härkungar som under 400-talet bildade välden på mark som tills nyligen tillhört Romarriket.

Men goter fanns alltså också i och omkring Konstantinopel i öst. Många var integrerade i det romerska arméväsendet men höll ändå dörren öppen för en möjlig ”barbar”-karriär om tillfälle bjöds. Naturligtvis var inte alla goter respekterade militärer, utan det fanns också gott om fattiga lantbrukare och slavar på östromersk mark som lätt skulle kunna aktiveras. Alariks framgångar som gotisk folkledare och krigare undgick inte att göra intryck även på de som höll sig utanför hans brokiga skaror. En av de som gick Östroms ärenden var greutungen Tribigild som ledde en beriden avdelning i Frygien i Mindre Asien. Han gjorde god tjänst då östromarna hade en sammanstötning med hunnerna 398 men när han inte fick den belöning han tyckte sig förtjäna gjorde han prompt uppror efter samma mönster som Alarik. Med sina kavalleristyrkor härjade han i Mindre Asien tills han lockades i en fälla av en lokal milisstyrka och besegrades i grund. Med knapp nöd kunde Tribigild galoppera bort med 300 överlevande följeslagare eftersom en romersk officer visade sig vara en mutkolv och släppte igenom honom. Det fanns en uppenbar fara med att fylla ut arméerna med germaner eftersom de sällan hade långt till att byta sida.

Då Tribigild återigen började skörda framgångar skickade kejsarhovet i Konstantinopel en ny härförare att ta itu med marodören. Det var Gainas, en västgot som dock inte hade någon brådska med att försöka fånga Tribigild. Tvärtom medlade han mellan Tribigild och kejsarhovet som bekvämade sig med att avsätta en impopulär minister för att blidka den farlige upprorsmannen. Men inte heller det hjälpte i längden. Efter en tid, under vintern 399-400, lät Gainas masken falla och anslöt sig till de upproriska.

26 Wolfram 1990, sid 139-49.

27 Kulikowski 2007, sid 157.

Tribigild omkom snart i kampen men Gainas började profilera sig som ledande kraft i det Östromerska väldet. Med sina soldater närmade han sig Konstantinopel och begärde att bli utnämnd till konsul och få en hög militär rang för att inte gå löst på staden. Han blev verkligen gjord till konsul av det förskrämda hovet och började styra och ställa i Konstantinopel efter eget gottfinnande. Någon Alarik var han emellertid inte trots att han ockuperade en romersk huvudstad liksom Alarik skulle göra tio år senare. Hans sätt att hantera makten präglades av kortsynthet och han retade upp stadsbefolkningen genom att favorisera den arianska versionen av kristendomen som kejsarmakten sedan

Bild 16. En stillsam herdscen samt ytterligare barbarer, kanske hövdingar.

länge dömt ut som kättersk. Till slut utbröt ett allmänt tumult i Konstantinopel. Gainas fann att han helt tappat greppet om situationen och smög sig iväg från staden, men 700 goter som blivit kvar flydde till en kyrka där de blev innebrända eller nerhuggna på kejsar Arcadius order.²⁸ Gainas själv var nu en fredlös och hemlös krigare som med sina återstående skaror började plundra i Trakien på den europeiska sidan. Detta visade sig dock mindre lukrativt än han hoppats; skörden hade redan bärgats och befann sig i tryggt förvar i befästa städer. När han återigen försökte komma över till Mindre Asien besegrades han av en annan got som stod i romersk tjänst, Fravitta.²⁹ Goterna som försökte ta sig över Hellesponten med småbåtar och flottor blev ett lätt offer för de romerska här-

28 Wolfram 1990, sid 149.

29 Den danske folkminnesforskaren Niels Lukman (1981) har framfört den starkt spekulativa hypotesen att Fravitta är ursprunget till den danske sagokungen Frode, samt att ytterligare ett stort antal folkvandringstida figurer skulle ha transponerats till den nordiska sagofloran.

skeppen. Med sina sista följeslagare retirerade Gainas mot nordväst, bort från romersk mark. Dock blev han upphunnen och dödad av den hunniska härskaren Uldin i december 400. Hunnerna skickade tillmötesgående hans huvud till kejsarhovet där det bars genom gatorna på en stång.³⁰

Alltså: medan Alarik hör till historiens ”segrare” hör Gainas till dess ”förlorare”. De våldsamma händelserna 399-400 ledde till en politisk kursändring som möjligen bidrog till att bevara det Östromerska riket för de kommande dryga tusen åren. Det förespråkades att barbarer i fortsättningen inte skulle användas för några högre poster i samhället. Det var alltför farligt att fylla ut legionernas led med goter och andra främlingar. Det här kanske inte skall tolkas i moderna termer av etniska motsättningar eftersom människor under senantikens tenderade att agera utifrån individuella intressen eller maktklickar snarare än föreställningar om inneboende skillnader mellan folkgrupper. Men med Gainas död fick i alla fall det östliga imperiet en respit och kunde börja bygga upp ett fungerande civilt styre igen.³¹

Att känna igen en got

I de i allmänhet inte speciellt utförliga källorna fladdrar de förbi, dessa goter som stjälpde stora delar av det Västromerska riket över ända och var på vippen att dominera även det Östromerska. Men vilket intryck gjorde de på dem som mötte dem? Hur uppförde de sig i samvaron med folk som präglats av grekisk-romersk kultur? Hur såg de ut? Det är frågor som är lättare att ställa än att besvara. Historieskrivningen gör en kvalitetsmässigt djupdykning i senromersk tid då vi befinner år ljusår från Titus Livius, Tacitus och Dio Cassius glansdagar, och det finns inga inspirerade etnografiska beskrivningar i stil med Tacitus *Germania*. Några intressanta fragment av mötet hittar vi hos tidsepokens poeter. En anonym diktare från Sydgalien, där västgoterna slog sig ner på 400-talet, beskriver kulturkrocken: ”Ingen kan skriva hygglig poesi mitt bland goter som hela tiden ropar ’Hej, ge oss mat och dricka’”. En annan 400-talspoet, Apollinaris Sidonius, klagar likaledes över hur hans sex fots hexameter störs av sju fots barbarer. Han nämner som typiskt för goterna i Gallien att de var pälsklädda, även den västgotiske kungens egen livvakt. Han noterar också med vämjelse den hårpomada som goterna använde sig av, nämligen smör som snabbt blev härsket och gav barbarerna en distinkt odör.³² Det finns ett litet antal porträtt av gotiska kungar på mynt och medaljonger som visar långhåriga herrar prydda av en mustasch. Just denna detalj har ett visst intresse eftersom det verkar ha funnits ett mustaschmode under folkvandringstid som även går igen i Skandinavien. Man kan hänvisa till de berömda pressbleckspatriserna från Toroslunda på Öland från yngre järnålder.

Karl Reinhard Krierer har i detalj undersökt hur den föreställande konsten har porträtterat germaner under den romerska kejsartiden. Det kan i sin tur jämföras med arkeologiska fynd. Som det visar sig uppkom på ett tidigt stadium en utpräglad idé om hur germanerna förväntades se ut, snarast som en fortsättning på motsvarande bilder av kelterna. Frågan är alltså hur noggranna etnografiska detaljer man kan förvänta sig på

30 Cameron & Garnsey 1998, sid 116-17.

31 Cameron & Garnsey 1998, sid 117.

32 Wolfram 1990, sid 210.

reliefer, myntbilder, statyetter, mosaiker och annat. Svaret är att det varierar kraftigt över tiden. Den berömda Trajanuskolonnen i Rom visar ett fälttåg mot dakerna 101-106 e.Kr. och framställer förutom daker även germanska hjälptrupper. Relieferna präglas av en hög konstnärlig kvalitet och en viss etnografisk nyfikenhet (till exempel på bilderna av det dakiska drakemblemet eller de fjällpansarklädda sarmaterna). Nästa bevarade kolonn färdigställdes 193 och visar kejsar Marcus Aurelius krig mot markomannerna 166-180. Här är framställningen av barbarer uppenbart mer stereotyp än på Trajanuskolonnen. Senare konstföremål visar en än mer slätstruken bild av den barbariske andre. Germanerna framstår i den romerska konsten som skäggyviga drumlar med långt lockigt hår, ibland uppbundet i en så kallad sveberknut på ena sidan av hjässan. De bär rymliga byxor och kan antingen ha naken överkropp eller tunikor som kan vara ärmlösa eller långärmade, ibland med en kortärmad övertunika och en tung mantel. I strid bär de sköld, klubba, svärd och spjut men aldrig hjälm.³³ Någon enstaka gång bär de en luva. Stridsscener visar dem alltid i militärt underläge. De trampas under de romerska kavalleristernas hästar, faller för infanteristernas svärd och lansar, ofta nästan utan att göra effektivt motstånd. Den romerska effektiviteten segrar över de vilda men ineffektiva barbarerna. Från den tid som vi här skildrar, 300- och 400-talen, finns dock väldigt få bevarade framställningar.³⁴

Arkeologin ger en del besked. Speciellt i mossar i norra Tyskland och Danmark har man hittat byxor, tunikor, sköldar och annat som nära påminner om det man ser på de romerska relieferna. Även sveberknuten har man återfunnit på väl bevarade lik.³⁵ Det berömda mossliket ”Tollundsmannen” i Danmark har en luva som påminner om vissa avbildningar.³⁶ För de stammar som rörde sig i Romarriket under folkvandringstiden vet man mindre eftersom få textilier har bevarats och det ofta är svårt att identifiera vilka etniska grupper som har använt vilka gravplatser.³⁷ Men där kunskapen tryter får som bekant fantasin ofta spelrum. I illustrationer från 1800- och 1900-talen förses goter, vandaler och hunner med vapen, dräkter och håruppsättningar som inte har den ringaste koppling till existerande fynd eller beskrivningar. Men kanske man inte behöver ta till spekulationer. Istället kan man möjligen fråga hur pass intressant det över huvud taget är resonera i termer av etnicitet.

Den tyske forskaren Philipp von Rummel har nyligen tagit upp frågan om barbarernas yttre i en innehållsrik avhandling, *Habitus barbarus. Kleidung und Repräsentation spätantiker Eliten im 4. und 5. Jahrhundert* (2007). Han går i stor detalj igenom arkeologiska, konstnärliga och textuella belägg för folkvandringsstammarnas klädsel och frågar sig hur mycket de egentligen säger oss om ett specifikt barbariskt dräktskick såsom skilt från ett allmänt senantikt. Svaret lyder enligt Von Rummel: inte särskilt mycket. På enstaka bilder, till exempel de kända mosaikerna från Kartago i det vandaliska Nordafrika och porträttet

33 Under folkvandringstiden bars dock så kallade spangenhjälm, kända från flera arkeologiska fynd. De var koniska med kindsydd och närmast inspirerade från skyters och sarmaters beväpning. För bilder på sådana, se <http://commons.wikimedia.org/wiki/Spangenhelm?uselang=de> (hämtat 20 november 2014).

34 Krierer 2004, med reproduktioner av kända germanbilder.

35 Döbler 1979, sid 498.

36 Döbler 1979, sid 338.

37 Döbler 1979, sid 339.

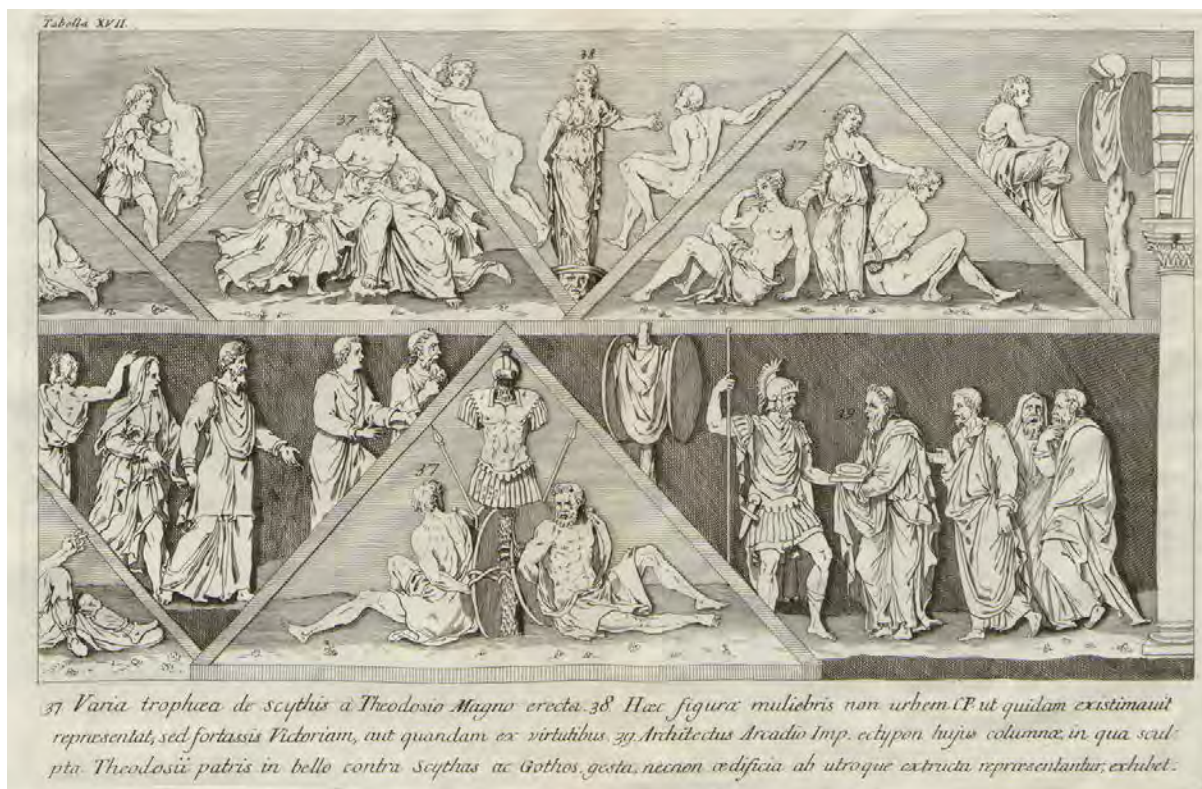

Bild 17. En rad symboliska segerbilder.

av den ursprungligen vandaliske Stilicho från Monza, finner man långärmade tunikor, byxor och skäggiga frisyrer som ser allt annat än ”romerska” ut och ofta tolkats som uttryck för germansk etnicitet.³⁸ Men för Von Rummel är det snarare fråga om sociala än etniska distinktioner. De som skrev texter som bevarats för eftervärlden tillhörde det gamla civila elitskiktet och för dem representerade den nya militära eliten ett steg bakåt för civilisationen. Av den anledningen uttalade de sig kritiskt om pälsverk, skägg och annat som föreföll dem barbariskt, trots att dessa saker ingick i det senantika militära modet. Man ska alltså akta sig för att resonera i dualistiska termer romerskt-germanskt och etnicitet är enligt författaren ingen primär arkeologisk kategori. Von Rummel undslipper dock inte det vanliga problemet med forskare som vill ställa äldre hypoteser på huvudet: han måste bortförklara för mycket av senantika bilder och beskrivningar för att det ska kännas alldeles övertygande. Men klart är nog att de yttre skillnaderna mellan en ”romare” och ”barbar” under t.ex. slaget vid Adrianopel inte var självklara.

Segerparaden igen

Detta för oss tillbaka till bildrullen och kopparsticken. Vilken händelse under den theodosianska tidsåldern är det som visas, och rör vi oss överhuvudtaget med pålitliga avbildningar av de ursprungliga relieferna? Svaren på dessa frågor har varierat kraftigt från forskare till forskare.

38 Reproduktioner av dessa finns i Jones & Ereira 2006, mellan sid 192/193.

Bild 18. Sviten avslutas med en rad barbarer vid havsstranden (Bosporen?), livligt gestikulerande och diskuterande, måhända om vad som ska bli deras nästa öde.

Johannes Kollwitz (1903-1968) var en tysk katolsk teolog och därtill antikvetare som skrev en rad betydande arbeten om kristlig och senantik konst.³⁹ Mitt under kriget, då han tjänade som själasörjare i en slottskyrka i Lippe, utkom hans stora arbete *Oströmische Plastik der theodosianischen Zeit* (1941). I sin utredning om Arkadiuskolonnen drog han nytta av två serier teckningar som utfördes under tidigmodern tid. Den ena är de så kallade Freshfieldteckningarna som utfördes 1574, den andra är teckningar från slutet av 1600-talet som finns bevarade i nationalbiblioteket i Paris. De senare gjordes vid en tid kolonnen var illa ankommen och de nedre reliefbanden knappt kunde urskiljas. De ger tillsammans en ungefär samstämmig idé om bildberättelsen som ringlar sig från basen mot toppen av kolonnen. Tyvärr är ingen av dem särskilt detaljerad och de många människofiguerna är bara skissartade. Vi ser ett tåg ur eller genom en stad, därefter ett sjöslag som följs av ytterligare strider och någon form av triumfscen. Kollwitz menade att det måste röra sig om kejsar Arcadius strid mot Gainas och hans goter år 400. Marschen som visas i början av reliefen är Gainas plötsliga uttåg ur Konstantinopel den 12 juli 400 med följeslagare, pick och pack. Den sjöburna striden är Gainas nederlag vid Hellesponten. På teckningarna ser man tydligt hur människor bygger flottor vid stranden och hur döda eller drunknande människor ligger i vattnet. Slutligen besegras Gainas sista trupper och kejsardömet har till slut triumferat såsom visas i toppen av kolonnen.⁴⁰

39 Ulbert, 'Kollwitz, Johannes', *Deutsche Biographie*, <http://www.deutsche-biographie.de/sfz44255.html> (hämtat 14 november 2014).

40 Kollwitz 1941, sid 27-28.

Kollwitz jämförde i detalj bildrullen från Louvren med teckningarna av Arcadiuskolonnen. Han menade att om man tittade riktigt noga fanns en del likheter mellan den nedre delen av kolonnen och Louvrenrullen. Problemet, menade Kollwitz, var att konstnären helt och hållet hade missuppfattat relieferna. Av det som egentligen var ett uttåg från en stad hade det blivit ett triumftåg. Implikationen var naturligtvis att de vackra och detaljrika teckningarna från Louvren inte var mycket att lita på. Å andra sidan observerade Kollwitz att en viss S. Schweigger som besåg kolonnen runt 1580 hade samma uppfattning som tecknaren: ”På denna historiepelare ... är en kejsares triumf uthuggen”.⁴¹

I senare tid har även Michael MacCormick berört frågan i sin studie av senantika triumfer och deras symbolik, *Eternal victory* (1986). Han konstaterar att skisserna från Louvren fortfarande väntar på en definitiv studie men anser i motsats till Kollwitz att de är signifikanta och inte så tvetydiga. Tydligt är det en kejsare eller romersk befälhavare som firar triumf – kanske är det goten Fravitta som marscherar in efter att ha besegrat sin stamförvant Gainas.⁴² Men precis som sin företrädare tror han att det är Arcadius monument som har avtecknats. Det finns olikheter mellan Louvrenskisserna och de andra teckningarna av Arcadiuskolonnen och det är enligt MacCormick oklart vilken, om någon, som är den mest korrekta. Men det finns faktiskt en omständighet som tyder på att Louvrenskisserna är trogna mot originalet. I en scen ser vi tre kameler på vilka man har bundit figurer.⁴³ Vad det är för figurer är omtvistat; det skulle kunna röra sig om gudabilder men också om fångna hövdingar som man har bundit upp vid kameleernas pucklar – MacCormick anser det sistnämnda vara fallet. Nu användes kameler under senantiken för rituella förolämpningar. Antingen det nu rör sig om gudar eller fångna ledare ger alltså kameleerna en extra dimension åt deras förnedring. Eftersom kamelsymboliken knappast var känd under tidigmodern tid då skisserna gjordes, tyder det på att scenen är autentiskt senantik.⁴⁴

Även i övrigt har Kollwitz rönt mothugg i sin tolkning av de gåtfulla skisserna. Italienaren Giovanni Becatti skrev ett annat stort arbete, *La colonna coclide istoriata* (Den spiralformade historiska kolonnen, 1960) där han kom fram till helt andra slutsatser. Efter en omfattande undersökning hävdade han att det i själva verket rör sig om de nedre reliefbanden på Theodosius kolonn som försvann i början av 1500-talet. Man kan tänka sig triumftåget efter segern mot Odotheus och greutungerna år 386. Det betyder i så fall att skisserna trots allt skulle återgå på äldre avbildningar av Gentile Bellini eller någon annan. Becatti påpekade att skillnaderna mellan Louvrenskisserna och Freshfieldteckningarna var större än likheterna och att de tydligt representerade besläktade men olika monument. Detaljer i skisserna tyder på att artisten har kunnat betrakta relieferna på nära håll. Becattis undersökning anses vara den mest uttömmande i ämnet och har fått

---

41 Kollwitz 1941, sid 22.

42 MacCormick 1986, sid 50.

43 Menestrier 1702, illustration IX.

44 MacCormick 1986, sid 49.

en del medhåll.⁴⁵ Frågan är dessutom om Kollwitz historiska tolkning av Arcadiuskolonnen är riktig. Att ett segermonument skulle visa ett långt uttåg av fientliga trupper som upptar nästan halva kolonnen, nämligen Gainas och hans goter år 400, verkar inte så troligt. Snarare rör det sig även här om ett triumftåg fast det inte är klart och tydligt i de vagt gjorda Freshfieldteckningarna (eller teckningarna i Paris nationalbibliotek som alltså gjordes vid en tid då de nedre reliefbanden nästan var förstörda).⁴⁶

År 1973 började de turkiska myndigheterna bygga ett nytt bibliotek för Istanbuls universitet. Intressant nog hittade man då ett antal marmorblock med reliefer som såg antika ut. Nu visste man att det en gång funnits ett senromerskt forum på denna plats som Theodosius hade invigt år 393. På detta Forum Tauri stod bland annat kejsarens triumfkolonn. Det förmodades att sultanen Bayazid II (1481-1512) hade använt sig av de antika marmorbitarna från kolonnen när han byggde sitt eget komplex på platsen. En konstvetare vid namn Siri Sande har undersökt de nya relieffynden och hittat en del intressanta likheter med Louvrenteckningarna. Precis som i skisserna verkar den som designat relieferna ha lagt sig vinn att göra scenerna så varierade som möjligt. I en scen ser vi betande hästar som motsvarar illustration VIII i Ménestrier. Ett annat relieffragment visar en man, möjligen bland packhästar som svingar en klubba, vilket är snarlikt illustration XV.⁴⁷ Det är möjligt att vi i framtiden kommer att hitta fler fragment som kan ge svaret på hur kolonnernas reliefscener var upplagda. Samtidigt visar fragmenten med önskvärd tydlighet att man får vara försiktig med att använda Louvrenillustrationerna som historiskt källmaterial för annat än sin egen samtids antikvariska intressen – speciellt om det finns ett mellanled mellan dem och ursprungsrelieferna. Både hästarna och mannen med klubban är ganska fritt återgivna. Siri Sande har dragit slutsatsen att konstnären ser ut att ha återgivit de enskilda figurerna korrekt som typer, men att mindre detaljer har lagts till eller omformats. Hans egen konstnärliga skolning påverkade honom säkert.⁴⁸

Hur är det då med de gotiska fångarna – antingen det nu rör sig om de greutunger som föstes genom Konstantinopels gator den 12 oktobet 386 eller överlevarna från Gainas äventyr runt nyåret 400/401? Kan deras yttre säga oss någonting vi inte redan vet? Som de framstår på Louvrenskisserna överensstämmer de i stora drag med andra avbildningar av germaner från tidigare sekler, dock med vissa variationer. De skäggiga männen bär tunikor som kan vara ärmlösa, kort- eller långärmade, precis som på Marcus Aurelius kolonn i Rom. Ofta är ärmarna uppkavlade. Bårderna är ibland mönstrade, till exempel hos den långskäggige hövding som sitter med sina underlydande på en vagn (illustration III). Tunikorna knäppes i allmänhet framtill och har kragar, i motsats till äldre avbildningar eller nordtyska mossfynd.⁴⁹ Tunga mantlar bärs i många fall. Byxorna

45 Becatti 1960, sid 111-50, summerat av Sande 1981, sid 73-74.

46 Sande 1981, sid 74.

47 Sande 1981, sid 4, 31, 73-77.

48 Sande 1981, sid 77.

49 Döbler 1979, sid 337.

är ofta vida och fransiga nertill vilket även det skiljer sig från äldre framställningar. De kan också vara barbenta och barfota. Flera kvinnor och barn förekommer i tåget. Kvinnorna har, liksom på Tacitus tid, ärmlösa vida dräkter och ibland huvuddukar och några av dem har ena bröstet blottat.⁵⁰

Men man ska akta sig för att dra för stora växlar på skillnaderna mellan ”barbar” och ”icke-barbar”. Det är troligt att många av soldaterna och svennerna i tåget också är av germanskt ursprung. Ett relieffragment som inte har någon motsvarighet i Louvrenskisserna visar hur soldater ger upp i samband med en militär konfrontation. Av allt att döma rör det sig om goter. Soldaterna är klädda i långärmade tunikor men bär vanliga romerska hjälmar och verkar vara slätrakade.⁵¹ Det understryker åter det som Von Rummel varit inne på: skillnader i dräktmode i Medelhavsområdet hade vid denna tid mer med sociala än etniska skillnader att göra.

Det är kanske inte så konstigt att Louvrenskisserna eller kopparsticken i Banduris och Ménestriers verk nästan aldrig syns i världshistoriska textböcker eller verk om folkvandringstidens historia – trots den skriande bristen på autentiska bilder av folkvandringstida stammar. Det finns för många osäkra faktorer för att de ska kunna reproduceras för den historieintresserade allmänheten med påståendet att ”så såg goterna ut”. Men bilderna är vackra och välgjorda och förmedlar en fantasieggande föreställning om den senantik som vi vet så lite om. Det mesta tyder på att konstnären har använt sin egen tids estetiska och antikvariska ideal för att ge liv åt de senantika relieferna. Men sista ordet är säkert inte sagt. Förhoppningsvis kommer framtida fynd att fylla ut vår kunskap om hur den theodosianska erans konstnärer valde att framställa dessa goter på drift.

Referenser

- Ammianus Marcellinus (n.d.), *Roman history, book 31*, www.tertullian.org/fathers/ammianus_31_book31.htm (hämtat 15 november 2014).
- Banduri, Anselma (1711), *Imperium orientale*. Paris.
- Beccati, Giovanni (1960), *La colonna coclide istoriata*. Roma.
- Behre, Göran, Larsson, Lars-Olof & Österberg, Eva (2001), *Sveriges historia 1521-1809; Stormaktsdröm och småstatsrealitet*. Stockholm.
- Cameron, Averil & Garnsey, Peter (1998), *The Cambridge ancient history, Volume 13; The late Empire, AD 337-425*. Cambridge.
- Döbler, Hannsferdinand (1979), *Die Germanen; Legende und Wirklichkeit*. München.
- Jones, A.H.M. (1975), *The decline of the ancient world*. London & New York.
- Jones, Terry & Ereira, Alan (2006), *Barbarerna: Romarrikets historia ur de erövrade folkens perspektiv*. Stockholm.
- Jordanes (1997), *Getica; Om goternas ursprung och bedrifter*. Stockholm.
- Kollwitz, Johannes (1941), *Oströmische Plastik der theodosianischen Zeit*. Berlin.
- Krierer, Karl Reinhard (2004), *Antike Germanenbilder*. Wien.

50 Jämför Döbler 1979, sid 339.

51 Sande 1981, sid 43.

- Kulikowski, Michael (2007), *Rome's Gothic Wars: From the Third Century to Alaric*. Cambridge.
- Lukman, Niels C. (1981), *Frode Fredegod – den nordiske Fravita*. København.
- Lönnroth, Lars (1995), *Isländska mytsagor*. Stockholm.
- MacCormick, Michael (1986), *Eternal victory; Triumphal rulership in late antiquity*. Cambridge & Paris.
- Ménéstrier, Claude-François (1702), *Columna Theodosiana quam vulgo historiatam vocan ab Arcadio Imperatore Constantinopoli erecta in honorem imperiatoris Theodosii junioris a Gentile Bellino delineata*. Paris.
- Rummel, Philipp von (2007), *Habitus barbarus. Kleidung und Repräsentation spätantiker Eliten im 4. und 5. Jahrhundert*. Berlin & New York.
- Sande, Siri (1981), 'Some new fragments from the column of Theodosius', *Acta ad Archaeologicam et artium historiam pertinentia* 1, sid 1-78.
- Ulbert, Thilo (n.d.), 'Kollwitz, Johannes', Deutsche Biographie, www.deutsche-biographie.de/sfz44255.html (hämtat 15 november 2014).
- Wolfram, Herwig (1990), *History of the Goths*. Berkeley.

Tidigare nummer av HumaNetten hittar du under rubriken
Publikationer på lnu.se/fakulteten-for-konst-och-humaniora/

- Höstnumret 2014 firar förläggaren m.m. Peter Luthersons födelsedag, följer norrmannen Peter Hauffs äventyr i (förra) sekelskiftets Indokina samt tar en djupare titt på en serie kopparstick från 1700-talet
- Vårnumret 2014 är en festskrift till nordisten Per Stille som under året håller på att gå i pension, varför innehållet till stor del kretsar kring runor
- Höstnumret 2013 sysslar med makt, kritik och subjektivering i Foucaults anda, fortsätter att fundera över arbetets eventuella mening samt firar 100-årsminnet av Martha Sandwall-Bergströms födelse
- Vårnumret 2013 funderar över arbetets mening, bytandet av livsstil under stenåldern samt förekomsten av varumärken och andra tidsdetaljer i modern litteratur
- Höstnumret 2012 intresserar sig för det aldrig sinande intresset för Hitler, modernitet och genus hos Wagner och Nordström, undervisning i franska samt åldrandet och språket.
- Vårnumret 2012 är en festskrift till litteraturvetaren Ulf Carlsson, och innehåller texter om såväl verkliga författarskap som gojor och musicerande vildsvin.
- Höstnumret 2011 ser tillbaka på efterkrigsdeckaren, studerar våldets filmiska ansikten, fortsätter i spåren efter holländaren Van Galen samt betraktar en småländsk kulturevolution
- Höst 2010-Vår 2011 funderar över bibliotekets idé och Ryszard Kapuściński oefterhärmliga sätt att skriva reportage
- Vårnumret 2010 handlar bland annat om deckaren som spegling av verkligheten, individuella studieplaner och Van Galens memorandum
- Höstnumret 2009 behandlar bl a våra polisstudenters språkbehandling, Nina Södergrens poesi och berättelserna om den danska ockupationstiden
- Vårnumret 2009 minns särskilt en av ”de fyra stora” svenska deckarförfattarna, H. K. Rönblom, samt tar upp ”Kampen om historien”.
- Höstnumret 2008 ställer frågan om samerna tillhör den svenska historien samt försöker höra den Andres röst bakom kolonialismens slöjor.
- Vårnumret 2008 behandlar såväl dagens miljöaktivism som (förra) sekelskiftets intellektuella ideal och en ny läsning av Beckett's Tystnaden.
- Vår och Höst 2007 är ett dubbelnummer som spänner mellan Carl von Linné och Vic Suneson, mellan intermedialitet och historiemedvetande
- Höstnumret 2006 handlar bl.a. om vägarna till ett akademiskt skriftspråk och om slavarna på Timor.
- Vårnumret 2006 tar upp den diskursiva konstruktionen av ”folkbiblioteket”, kvinnors deltidsarbete, Maria Langs författarskap samt funderar över muntlig historiskrivning.
- Höstnumret 2005 gör nedslag i vietnamesisk historia, i indisk och sydafrikansk litteratur samt ger en posthum hyllning till Jacques Derrida.
- Vårnumret 2005 behandlar bl.a. intertextualitet i poplyriken, Stieg Trenter och ett yrke i förändring.
- Höstnumret 2004 tar en titt på tidningarnas familjesidor, den kanske gamla texten Ynglingatal och den nya användningen av verbet äga.

- Vårnumret 2004 för oss på spännande litterära vägar.
- Höstnumret 2003 rör sig fritt över horisonten, från Färöarna till Lund, från tingsrätter till tautologier.
- Vårnumret 2003 är ett blandat nummer där vi bl.a. bevistar en internationell konferens om sexualitet som klassfråga och möter idrottshjälten Gunder Hägg.
- Höstnumret 2002 behandlar etniska relationer.
- Vårnumret 2002 ägnas helt och hållet åt temat genus.
- Höstnumret 2001 domineras av texter från årets Humanistdagar och från ett seminarium om historie- ämnets legitimitet.
- Vårnumret 2001 försöker svara på frågan: ”Where did all the flowers go?”
- Höstnumret 2000 gör oss bekanta med en filosof, en överrabbin och en sagoberätterska.
- Vårnumret 2000 diskuterar frågor kring historiens slut, litteraturvetenskapens mening, översättningar och den moderna irländska romanen.
- Höstnumret 1999 speglar årets Humanistdagar vid Växjö universitet.
- Vårnumret 1999 rör sig såsom på vingar och berättar om nyss timade konferenser i Paris och Växjö.
- Höstnumret 1998 Här går det utför! Såväl med svenskan i Amerika och den tyska litteraturen i Sverige som med Vilhelm Mobergs sedebetyg.
- Vårnumret 1998 bjuder på en ’lycklig humanistisk röra’ av europeiska författare, svenska lingon i fransk tappning och stavfel(!).
- Höstnumret 1997 speglar årets Humanistdagar som hade temat Möten Mellan Människor.